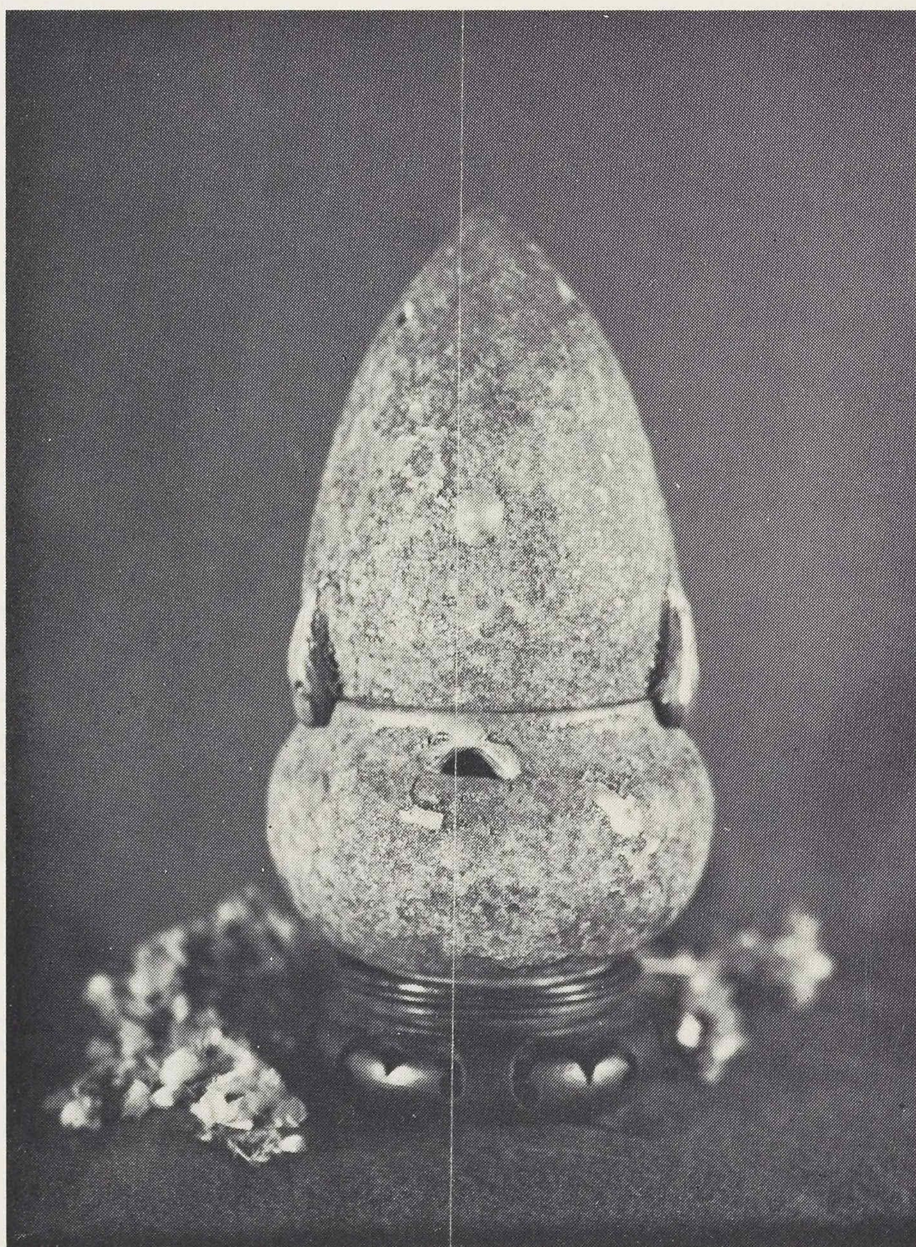

15e JAARGANG No. 23

15 JUNI 1971 - f 1.25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

BIJ DE VOORPLAAT

Een Koel Oog, Een Vaste Hand

Gedachten bij een zelfgemaakte wierookbrander

Men kan zeventig zijn, dus in de "late avond des levens"; men kan al zijn bezittingen in Indië verloren hebben en nu alleen nog maar hebben wat anderhalf smal pijpelaadje aan een achteraf gelegen straatje bevatten kan; men kan in dit woninkje geheel alleen leven en "dus" theoretisch helemaal geen uitzicht meer hebben dan gelaten te "toenggoe mati"... Maar men kan Laurens Tuynman heten en voor de drommel geen seconde ledigheid aan de levenstijd verliezen.

Dan staat er een piano in dat huisje, dan staat er een electrische oven waarmee keramische wonderstukjes worden gebakken, en dan is er wel plaats voor een tekenplank, waar met vellen papier en alleen maar crayon tekenwerk wordt opgebracht, waar diverse kranten in hun kunstrubriek loffelijke woorden hebben geschreven.

Tja, dan weet je dat geen Indischman verloren is vóór zijn dood — en zelfs daarná nog niet. Want Tuynmans ragfijne, dromerig tekenwerk zal nog lang bewonderd blijven als veel brutaal en brallerig schokwerk in olieverf al lang vergeten is. Om dit tekenwerk zouden we Tuynman eigenlijk een Indischman par excellence moeten noemen, want niet alleen is zijn materiaalkeuze de bescheidenste en eenvoudigste die we ons denken kunnen: alleen een crayonstift, maar de portretten en stillevens die hij ermee tekent, zijn van een zachte schemerachtigheid, die direct avonden in Indië tijdens magrib in herinnering brengt.

Enkele uitspraken van recensenten: "Poeet van de zuivere stilte", „oosters betoverend", "beschikt bij zoveel beschroomde tederheid over een ongewone reserve van innerlijke kracht"...

Plaatsgebrek verhindert ons meer te citeren of zelf te zeggen, maar we willen nog even benadrukken dat in deze lawaaierige, brutale tijd waarin het nodig schijnt om met plakkaten en klonters, ja met hele potten verf te gooien, en er met een paletmes als een dolleman op los te hakken, het gewoon weldadig aandoet iemand te vinden die tevreden is met tekenwerk, zo licht als de zuidenwind bij Popoh, zo fijn als de draden van een web in tropenmaanlicht.

Tuynman's "pottery" slooft zich niet uit in het verzinnen van de wonderlijkste vormen, maar geeft met chemische verbindingen tinten aan zijn grieks-eenvoudige schaaltjes en kruikjes, zo fijn als paarlemoer... Maar denk niet dat deze slanke artist een bevende, zwakke hand heeft. Vóór we weggingen, nodigde hij ons uit om door het raam een paar schoten te lossen met een windbuks op een lucifersdoosje. De hand van Laurens was zo vast als een rots. En die vervelende Tjalie maakte met zijn eerste schot nog een afzwaaier, hoor! Vreemde Indische manier, ja, om je hand ferm en sterk te houden! Ik denk opeens terug aan een gedichtje dat ik maakte toen ik achttien was:

De meester over hart en land,
Is koel van oog en vast van hand.

Tja, tóen dacht ik aan jagers. Maar je ziet dat ook kunstenaars diezelfde afcheque op hun vermogens kunnen houden! T.R.

Sedep Malem

De dessa slaapt. De vuren zijn gedoofd.
Nog hangt een zweem van rook onder de bomen.
Ik heb vandaag in het geluk geloofd.
Hoe moeizaam sterft het hart toch aan zijn dromen.

De weg is stil. De donkre tamarinden
Buigen een koepel in de zoele nacht.
Hier kan verlangen slechts verlangen vinden:
Een enkel mensch, die eenzaam is en wacht.

En langzaam ga ik, tot het plots gebeurt;
Een zwakke windzucht uit het roerelooze,
Zodat opeens de nacht naar bloemen geurt,
Adembenemend van de tuberozen.

J. J. de Stoppelaar
(Uit: "Java", Gedichten.)

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 15e JAARG No. 23
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong DenHaag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong N.V.
Directie en Hoofdredactie: Tjalie Robinson.
2de Redacteur: G. H. Bartman, Willem Klooslaan 38, Eindhoven.
Eind-redacteur: Ch. Manders

Verschijnt de 1ste en 15de van iedere maand. Prijs per nummer *f* 1,25. Abt. Nederl.: kwart. *f* 7,—; halfj. *f* 13,75; jaar *f* 27,50. Abt. Europa: jaar *f* 33,—. **Buiten Europa:** jaar *f* 38,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 73,—; Indonesië *f* 68,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 58,—; Canada en Ver. Staten *f* 48; Maleisië en India *f* 55,—; Suriname en Antillen *f* 48,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

De directie behoudt zich het recht voor hen die schadelijk geacht worden voor het welzijn van Tong Tong als abonnee te weigeren of af te voeren.

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.
ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

Chris helpt. Help Chris

Het lastige (of soms wel het moeilijkste) van het verzenden van pakketten met oude kleren naar adressen in Indonesië is het goed verpakken en naar de post brengen. Vele lezers, die er wél het geld voor over hebben, kunnen werkelijk de moeite onmogelijk opbrengen.

Daarom wil Chris Simon het graag voor U doen. Chris zelf krijgt van vele kanten kleren toegestuurd en zond ze tot nog toe voor eigen rekening naar adressen in Indonesië, maar dat dat oploopt, kunt U begrijpen. De laatste maanden is Chris maandelijks voor zo'n zestig-zeventig pop "de sigaar" geweest. Zelf lang onder erg moeilijke omstandigheden in Indonesië geleefd hebbend voordat zijn gezin naar Holland kon, is hij vele van zijn lotgenoten (en hun kennissen) niet vergeten.

Met zorg maakt hij dus zijn pakketten voor berg- of kustklimaten klaar en doet er nog een paar naalden en een klosje garen bij (voor verstellen). Zo komt een pakket van 10 kilo "met alles wat erop en eran zit" op *f* 15,— te staan.

Maakt U dat bedrag aan Chris over met het adres aan wie U het gezonden wilt hebben, en U krijgt keurig het verzendstrookje thuisgestuurd. Geen pijn. Alle mensen happy!

Als mensen van goeden wille elkaar maar vinden, is ALLE werk mogelijk.

Dit is het adres van Chris:

Chr. Simon
Cantatestraat 102
Nijmegen.
U kunt het geld sturen naar:
Postrekening 817791 van de Stichting Bondsspaarbank Nijmegen t.b.v. Chr. Simon.
Of naar zijn Spaargiro 932029019.

U krijgt van Chris de "verantwoording tot uw laatste cent".

De vriendschap van Chris en Tong Tong dateerd van 1965. Toen vernamen we van een jong gezinshoofd in Djakarta, dat van alles wilde doen om er maar een paar goede centen mee bij te verdienen. Als U nagaat dat Chris in die dagen van alles aanpakte (van betjarijder tot arangventer toe), en dat waren de moeilijke dagen van anti-Nederlandse acties!) dan begrijpt U hoeveel Chris voor zijn zelfgekozen Indonesische nationaliteit over had. Hij schreef dus telkens een aardig stukje voor ons, maar pas later kregen wij door (ook door brieven van anderen) in welke zorgwekkende toestand zijn gezin verkeerde, omdat moeder-de-vrouw ernstig ziek was en dringend medische hulp behoefde, die alleen in Europa te krijgen was.

Toen hebben we alle moeite gedaan om Chris hier te krijgen, wat nogal lastig ging omdat wij toentertijd in Amerika zaten. Maar er schijnt toch werkelijk wat waar te zijn van "dat God de mens helpt die zichzelf helpt": het gezin kwám over. En nu helpt dit gezin naar Indonesië toe zoveel het kan.

Leuk, ja? Zulke abonnees? En dan zitten velen (met de beste bedoelingen overigens) Tong Tong maar te adjakken om beroemd en rijk te worden. Beroemd zijn WILLEN we niet, en kunt U zich indenken dat er iets rijker kan zijn dan zesduizend vriendschappen?

Beslist dáárom poekoelen we nog steeds zo leuk door!

Red.

BIJ DE VOORPLAAT

Van de vorige Tong Tong

"...Ik geloof dat het meest bijzondere van deze foto is, dat zij even eerlijk is als het artikel, want de jonge vrouw heeft geen streepje "make-up" nodig gehad. Geen lipstick, geen verf voor wenkbrauwen of oogleden, geen namaak van Rita Hayworth of Lollobrigida en toch "every inch a beauty"! Ja, zelfs is er geen krulijzer te pas gekomen aan het kapsel. Welk jongmeisje van vandaag ziet kans zonder enige kunstmiddelen even mooi te zijn als deze jonge vrouw? Haar verlaat portret is een compliment aan het begin van deze eeuw, Onze Tijd!

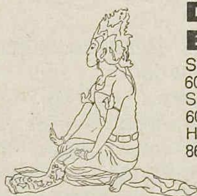
Maar het mooiste compliment dat deze vrouw gemaakt kan worden is, dat zij zo'n eerlijke en ingénue vertegenwoordigster is van haar soort, immers niet de Indonesische vrouw of de Hollandse vrouw uithangend!..."

B. I. Wouters

GETROUWD

Mark (Lucian) Boon
en
Ina Spruit

's Gravenhage, 3 juni 1971

EEUWIG BEMOEDERD

Als een manifest van hedendaagse stichtelijkheid prijkt op de Pasar Malams de stand van de N.V.S.H. met geestige waarschuwingen en Kamasutra-achtige platenboeken, waar de jeugd gretig in bladert. Zoals U weet, betekent NVSH: Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming. Het is niet onmogelijk dat in later jaren de leergierige burgerij zal denken: na de religieuze hervorming de sexuele hervorming tot heil van het vaderland.

Overigens denke men niet te gauw dat de activiteiten dezer vereniging alleen maar een verkapte methode zijn om in het openbaar en onder het mom van eerlijkheid en wijsheid, schunnig te zijn. Wie Nederland al langer kent dan vandaag, ziet in dat het werk van de NVSH alleen een verlengstuk is van het nationale levensbeginsel: "Veilig van de Wieg tot het Graf", nl. Veilig van de Wieg tot het Graf tot het Voorbehoedsmiddel tegen Nieuw Leven."

Het is duidelijk dat de Laatste Grote Stap in Het Nieuwe Leven van de Toekomst zal zijn de gesanctioneerde zelfmoord, want dan is men betoel-betoel van alle gevaren van het bestaan af...

En wij Indischgasten, die zo verschrikkelijk leefden in dat barbaarse Indië bij de kannibalen, hoe gelukkig zijn we thans, nu van de eerste tot de laatste hap in het leven voor ons gezorgd wordt, ja zelfs in het leven na de dood!

Dat er nog mensen naar Indië of Indonesië verlangen, is werkelijk onbegrijpelijk droevig...

T.R.

SCHIJN EN WAARHEID

In de verkiezingsstrijd hebben wij (meestal tegen wil en dank) zó vaak moeten luisteren naar de flemende stemmen van politieke voormannen, terwijl vlak ernaast zó onverdraagzaam uit heel andere vaatjes getapt werd, dat we indirect ook op farizeïsme en onechtheid op neventerreinen attent zijn gemaakt; óók tegen wil en dank.

Eén van de opmerkelijkste is het chronische schelden op en afkammen van alles wat Amerikaans is, **terwijl men maatschappelijk Amerika in steeds sterker mate en vaak schaamteloos imiteert.** Daarbij doet men dan graag of men allerlei vernieuwingen zelf heeft uitgevonden.

Sinds wij ruim tien jaar geleden zelf jaren lang in Amerika gewoond hebben en veel aspecten van de maatschappij vóór en na "onze Amerikaanse tijd" hebben kunnen gadeslaan, is het een klein kunstje gebleken om een aantal naäperijen op te tekenen:

De drumband- en majorettekorpsen;
Freeways, bypasses en overpasses; kruisings-"klaverbladen", alsmede de grote blauwgeschilderde borden met witte letters boven de verkeersstroken op de rijkswegen.

Lay-out en typografie in pers en publiciteit: Elsevier en Haagse Post zijn gewoon blinde imitatie van TIME en Newsweek;

Supermarkten en shopping centers;
Prefab-meubelen en kitchenettes;
Motels;
Wasserettes;
"Blij met Bier in Blik";
Melk in karton verpakkingen;
Fliptop spiraalopeningen van conservenbusjes;
New Math;
de Credit Card;
Jeans en Denim-kleding;
"Biologisch wassen met enzymen";
enz. enz. enz.

Het overnemen van allerlei gebruiken en structuren gaat altijd langs dit patroon: a. eerst honen en bespotten, b. dan ongemerkt achter aansluiten en óók meedoen, c. pochen dat wij het zelf uitgevonden hebben.

In feite is hier weinig bewuste naäperij bij en is er alleen sprake van automatisch technische en maatschappelijke patronen volgen, waarbij men vroeger of later een bepaalde ontwikkeling vanzelf uitvoert. "Naäpen" is dus te scherp gezegd — vaak kúnnen wij niet anders. Maar we kunnen in elk geval het laatdunkend afkammen van andere volken nalaten.

☆

Wat alleen merkwaardig is, is de willoosheid en **critiekloosheid,** waarmee men zaken overneemt, dus ook inclusief de fouten.

Een typisch voorbeeld zijn de naambordjes van straten en pleinen, die in Europa, daterend uit het "voetgangerstijdperk" klein en blauw geëmailleerd zijn, dus slecht te lezen, vooral als men er **per auto** langs rijdt. Ze zijn dan niet te lezen terwijl men vaak niet stoppen kan of mag om het naambordje van dichterbij wat nauwkeuriger te bekijken.

Toen het snelle auto-tijdperk in Europa zijn intrede deed, hadden de naambordjes aangepast moeten worden: groter en met scherp contrasterende opzet. Desnoods zwart op wit. We moeten de maatschappij echter nog zien (inclusief de V.S.) die deze veranderingen aanbrengt.

☆

Naambordjes zijn maar een betrekkelijk onschuldig voorbeeld. Het is de lezer ook wel duidelijk dat veel vernieuwingen vaak "ingebouwde **gevaren"** hebben, waar men ook te laat notie van krijgt. Dat bewijzen de ontelbare voorbeelden van milieuvervuiling. Ook hier lopen wij Amerika en Japan critiekloos na. Tot ons **nadeel!**

T.R.

De grote toestroom van copy en foto's blijft doorgaan, zodat er ook steeds meer voor later moet blijven liggen, omdat ons blad helaas niet meer dan 24 pagina's heeft.

Wees niet ongerust als U te lang moet wachten. Alles ligt goed geregistreerd en bewaard. Als er straks een komkommertijd mocht komen, halen we prachtig in.

TENZIJ...

Dezer dagen wijdde de "Haagsche Courant" één hele pagina aan een uitvoerig artikel onder de koppen: "Misdaad loopt snel uit de hand", "Politiekorpsen bijna machteloos tegen stijgende criminaliteit" en "Over tien jaar niemand meer veilig op straat". Daarna lazen wij:

> Het Nederlandse politie-apparaat, onvoldoende bemand en kampend met chronisch geldgebrek, moet vrijwel machteloos toezien dat de misdaad hand over hand toeneemt. Deskundigen voorspellen: "Als de regering op korte termijn geen maatregelen neemt, is de criminaliteit over tien jaar volledig uit de hand gelopen. In groepen opererende en zwaar gewapende misdadigers zullen dan zo goed als ongehinderd banken en geldtransporten kunnen overvallen".
>
> Beangstigend is de snelle stijging van het aantal misdaden sinds het einde van de jaren veertig, met name de misdrijven in de sector van de agressieve delicten tegen het leven (moord, doodslag): dit aantal is in de periode van 1949 tot en met 1969 verdubbeld.

Praatten wij met kennissen over dit verschijnsel, dan merkten wij dat ze het artikel niet eens gelezen hadden (het stond maar in een bijblad) of men haalde er de schouders over op.

"Iedereen weet dit immers al lang!" Een merkwaardige, kinderlijke onverschilligheid t.a.v. veel gevaren en onheilspellende gebeurtenissen kenmerkt deze **hele** maatschappij. Als er ergens in Sittard of een nogal afgelegen wijk in onze woonplaats zelf een vrouw wordt aangerand, jongens van 13 jaar oude mensen neerknuppelen en beroven, regelmatig banken worden geplunderd of geldconvooien worden beroofd, reageren we er even onverschillig op, alsof er onmenselijkheden in Vietnam of in Chicago gebeuren. In óns straatje is alles nog schoon en lief, DUS maken we ons geen zorgen.

☆

Een merkwaardig verschijnsel doet zich voor dat kenmerkend is voor alle leefgemeenschappen door alle tijden heen: hoe groter de gemeenschap hoe onverschilliger en harder de mens wordt. Kleine groepjes ladangbouwers of doesoenkampongs, de kleinste Hollandse gehuchtjes bestaan uit mensen die elkaar allemaal kennen en uit dien hoofde gevoelig zijn voor het leed dat onze buurman overkomt. In de stad is "niemand zijn broeders hoeder" en als gevolg daarvan slijten onze menselijke gevoelens af.

En als gevolg hiervan weer slijt het menselijk oriënteringsvermogen in "ruimte en tijd": we zien geen tekens aan de wand meer. Onze aarde vervuilt zienderogen en statistische berekeningen wijzen uit dat dit binnen afzienbare tijd noodlottig zal aflopen. Maar we denken: "O, dat duurt nog lang! Voorlopig gaan we zorgeloos voort!" Hetzelfde gebeurt met kanker t.a.v. het binnenkrijgen van verkeerde stoffen zoals nicotine. Hetzelfde gebeurt met het toenemen van misdadigheid (als gevolg van het aantasten van orde en gezag!)

Al die onaangename zaken worden wel eens "ontbindingsverschijnselen" genoemd en worden al een hele tijd lang door filosofen en historici (o.a. Oswald Spengler, Ortega y Gasset, H. G. Wells, Huxley) waargenomen, die koelweg zeggen dat ook deze moderne beschaving zijn einde nadert, tenzij . . .

Tenzij de moderne mensheid zichzelf even krachtig aanpakt als de roker die VANDAAG INEENS alle roken afschaft, de dronkaard die VANDAAG INEENS niet meer drinkt. Over alle sluipende gevaren in de wereld nadenkend, merken wij dat het "VANDAAG INEENS" de redding brengen kan — maar hoe kunnen wij onszelf deze onbarmhartigheid aandoen?

T.R.

WAAR MOET JE ANDERS OVER PRATEN.....

Ofschoon het schrijven of reageren op artikelen niet bepaald tot mijn hobby's behoort, heb ik deze keer echter niet de verleiding kunnen weerstaan mijn sympathie met uw blad en vooral "Pukul-terus" gedachte te betuigen. Vooral uw "Tjapung"-artikel zal met mij wel velen uit het hart gegrepen zijn; zo zullen er (gelukkig?) wel velen zijn die op deze sombere avonden en "Zon"-dagen bij het naar buiten staren hun heimwee-gedachten de vrije teugel geven.

Bij U een tjapung, bij de één misschien diverse straatgeluiden zoals b.v. het overbekende tek-tek van de tahuguntungverkoper op de hoek, welke geluiden hem nu als muziek in de oren zouden klinken, of zoals bij ondergetekende de diverse dierengeluiden als de Klabak-vogel, ajam-alas, tokè en noem ze maar op!

Deze geluiden, en ook beelden voor je geest, komen af en toe zo duidelijk in je mijmeringen dat je er koud van wordt, hebt U dat ook? (Ja! - Red.)

Ja dat is nu weer het nadeel (gelukkig het enige) als je je halve jeugd en leven door dessa's, kebunans en bosranden hebt rondgezworven van de zo prachtige ondernemingen die Oost-Java telt, al dan niet met je "Tjies", ja ook ik heb 'm gehad en liefgehad!

Ook na dertien (lange) jaren is het verschil met het hedendaagse Amsterdam groot, dat hoef ik U niet te vertellen, hoe kan men nog over 100 % assimileren praten, je moet dan toch wel een enorm flexibel **karakter hebben**, want je (gedwongen) aanpassen hoeft toch nog geen assimileren te zijn, althans dat is mijn idee!

Velen zeggen b.v. je moet niet meer terugblikken, niet goed voor je, ik zeg echter, de werkelijkheid zijn we kwijtgeraakt, laat mij me dan maar aan de mooie herinneringen, als aan het bekende strohalmpje, vastklampen. Zijn deze memories niet fijne onderwerpen om over te dongèng als je weer eens met oude kontjo's onder elkaar bent, gelukkig hebben we dit, naast het Indische eten, ook nog! Hier raak je immers nooit over uitgepraat! Waar zou je anders over moeten praten, ook over het weer, burenvete's of hedendaagse problemen?

Mijn God, **hier** moet je niet aan denken, nee geef mij dan maar onze onderwerpen, er wordt dan gelukkig ook nog veel gelachen.

Ik kan dan ook voor 100 % begrijpen wat de inzendster van "Koempoelen" zo mist!

Gelukkig zijn er de Pasar-Malams en niet te vergeten de Indische verenigingen als Vita-Nuova, DES enz. die toch gedeeltelijk in deze behoefte voorzien, het feit, dat er steeds meer opgericht worden is toch wel het bewijs!

Het doet je daarom iedere keer weer extra leed, wanneer je weer 'n oude sobat naar zijn laatste koude rustplaats moet begeleiden, zoals ondergetekende kortgeleden weer 'n bekende uit onze Djemberse vriendenkring moesten doen, ook zo iemand waarmee je dat echte onmisbare contact gehad hebt en met mij velen, gezien de enorme belangstelling van heinde en ver!

Ik eindig dit schrijven met nogmaals de beste wensen voor Tong-Tong en zijn medewerkers en keep it:

Pukul-Terus!

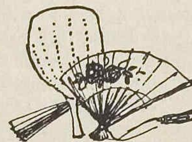
W. H. ECKHART

LOUS NIENHUIS

De oorknoppen die ze zou maken, liggen nog in het paperclipbakje op mijn bureau. Ze knelden en ze zou er wat aan doen. Lous heeft jarenlang oorknoppen, kettingen, armbanden voor me gemaakt en ver-maakt. "Geef hier die oude dingen, ik maak er iets moderners van!" Gouden vingers, engelengeduld. Ze maakte de eerste kabajaspeldjes van kralen in de mooiste kleuren, de enige vrouw in Nederland die kabaja-speldjes heeft gemaakt. Lous hielp bij al mijn modeshows, zorgde voor de byoux. Altijd opgeruimd, spontaan, eerlijk. Ze zei nooit iets wat ze niet meende en samen konden we heerlijk wat knetteren. Ogenblikken die ik ontzettend mis. Lous kon erg lang wegblijven, als ze dan kwam had ze altijd iets te laten zien, iets te vertellen. Ze werkte bij Jean Louzac, borduren, byoux, Altijd bezig met de handen. "Hoe vind je dit Lilian?" "Monsterlijk!" "Je bent gek, het is het meest gevraagde ding!"

"Misschien omdat het monsterlijk is!" "Ja, misschien wel, ik vind het óók afgrijselijk!" "Waarom maak je het dan?" "Misschien omdat **ik** gek ben!"

En nu komt ze niet meer, Lous Nienhuis is overleden, de vorige maand. Zomaar ineens. Iedereen gaat dood, meestal zomaar ineens, dat hoort bij deze tijd. Het heeft geen zin om er lang over te huilen of te piekeren, alleen denken aan wat ze voor mij, voor velen betekent heeft. Voor mij blijft Lous Nienhuis leven in mijn byouteriedoos en in mijn verlangen om creatief en eerlijk te blijven, net als zij. Goed voorbeeld Lous, bedankt!

Koninklijke Hofdansers van het Sultanaat van Jogjakarta.

In april is een toernee door Nederland en West-Europa gestart van een gezelschap wajangdansers van de Kraton van Djokja. We weten inmiddels dat de diverse voorstellingen in Nederland door duizenden en nog eens duizenden Indische bezoekers bijgewoond zijn. Voor de nochtans velen die er niet bij geweest zijn, schrijven voor Tong-Tong mevr. A. Veldhuisen en de heer R. S. Wassing een uitgebreid artikel (verdeeld over dit en het volgende nummer), dat deskundigheid paart aan enthousiasme, waar wij nog menige goede les uit opsteken.

De buitenlandse tournee van de hofdansers van de Sultan van Jogjakarta, in april ingeluid door een gala-première in het Haagse Congresgebouw, heeft inmiddels ook andere steden van ons land bereikt. In vele opzichten een unieke gebeurtenis, die veeleer aan een onwezenlijk, buiten de tijd staand sprookje doet denken, dan aan de harde, zakelijke werkelijkheid anno 1971. En toch is het deze werkelijkheid, die het mogelijk heeft gemaakt, dat nu, voor het eerst in de geschiedenis het gewone publiek, ook buiten de kratonmuren en buiten Java, kennis heeft kunnen nemen van deze exclusieve vorm van klassieke Javaanse danskunst, zoals die zich na een ontwikkeling van eeuwen, onder leiding van verschillende sultans aan het hof van Jogjakarta, thans aan ons voordoet.

Dàt dit mogelijk was, is mede een gevolg van de verregaande democratisering, die, na de oorlog ingezet, zich overal in de huidige wereld als een olievlek heeft uitgebreid, daarmee oude hinderlijke barrières omverwerpend en de weg openend voor vruchtbare internationale contacten.
In dit licht moet men het optreden van de Jogjase dansgroep zien. Velen hebben dit niet begrepen en verwonderden zich erover, dat deze groep van Jogjase aristocraten, die voor een groot deel tot de familie van de Sultan behoren, zich verwaardigden, publiekelijk voor het voetlicht te treden. Deze gedachtengang is echter niet juist. Het is bekend, dat de Sultan, zonder daarbij iets van zijn waardigheid in te boeten, na de oorlog zelf het roer heeft omgegooid en zich geheel in de geest van de tijd, als een modern Indonesisch staatsburger voor de nieuwe idealen van zijn land heeft ingezet. Deze houding, die paradoxaal genoeg, zeer wel past in de Javaanse levensfilosofie, is er de oorzaak van, dat ondanks vele veranderingen, de kern van de Jogjase hofcultuur niet werd aangetast, doch integendeel verzekerd werd van zijn voortbestaan. Misschien wel juist door de grote tegenstelling tussen moderne democratie met zijn nivellerende werking enerzijds en aristocratische hoftraditie anderzijds, is men zich er in kratonkringen van bewust geworden, welk een kostbaar erfgoed men te bewaken had. Niet alleen de oudere generatie, maar ook de jongeren, in de revolutietijd opgegroeid en kinderen van deze tijd, beseffen dat terdege. Deze laatsten zijn het, die onder leiding der ouderen in de kratonvereniging Siswa Among Beksa (lett.: leerlingen, die vol liefde de dans verzorgen), de oude tradities voortzetten. Dat dit volgens de oude Javaanse levensfilosofie gebeurt, behoeft geen betoog.
Dat deze groep het aangedurfd heeft, in het openbaar te treden, past geheel in dit kader. Men is er trots op, deze klassieke dansen, als onderdeel van het hoge erfgoed, aan de wereld te tonen, zonder zich daarbij artiest te voelen in onze zin van het woord. Men blijft zich pangeran voelen of raden aju of raden adjeng, al wordt men met saudara aangesproken. Het gaat hier om een innerlijke overtuiging, die zo rotsvast is, dat geen popularisering is te duchten, in welke vorm ook. Juist door deze kunst meer internationale bekendheid te geven - en de mogelijkheid daartoe dééd zich plotseling voor -, wil men meer belangstelling kweken en de kansen vergroten, deze kunst met internationale (financiële) steun voor uiteindelijke ondergang te behoeden. Men vecht voor een zaak van levensbelang. En al lijkt het een stoutmoedige bewering, deze kunst is net zo goed op weg wereldbezit te worden, als reeds het geval is met Borobudur of Abu Simbel. Vandaar dit optreden.
Voor velen van ons Nederlanders, en daaronder rekenen wij ook de Nederlanders uit het vroegere Indië, vormt de klassieke danskunst aan de Javaanse hoven een gesloten boek. Het is een vreemde wereld waarmee wij geconfronteerd worden, gehoorzamend aan eigen strenge wetten, die wij niet kennen, al kunnen wij ons er gevoelsmatig sterk toe aangetrokken voelen. Om althans iets van deze danskunst, zoals die zich thans aan ons openbaart, duidelijk te maken aan het westerse publiek, is het noodzakelijk, eerst een beknopte historische achtergrond te geven, waartegen de ontwikkeling van de vorstenlandse - in het bijzonder de Jogjase danskunst - reliëf krijgt.

Hoe ver reiken de danstradities terug in het verleden? Maar al te vaak zijn wij geneigd, om klakkeloos aan te nemen, dat de Javaanse danskunst samen met de heldendichten Mahabharata en Ramayana, kant en klaar uit India werden overgenomen; om dan verbaasd te staan, dat er toch zo weinig overeenkomst bestaat tussen de Indiase en Javaanse dansen, zoals wij die thans kennen. Dit is echter helemaal niet zo verwonderlijk. Duiken wij in de geschiedenis, dan blijkt al direct, dat veel van de overgewaaide gegevens, die wij nu als vaststaande feiten plegen aan te nemen, slechts op overlevering berusten. Betrouwbare, eigentijdse bronnen bestaan in de meeste gevallen niet meer. Voor wat de danskunst betreft, geven uit de vroegste tijden van Hindoe invloed slechts houvast: de reliëfs op Borobudur en Prambanan (8e-9e eeuw) en de Natya Castra, een oorspronkelijk Sanskrit geschrift over danskunst.

Duidelijk verraden houding en kleding van danseressen op bovengenoemde reliëfs het land van herkomst: India. Op dit punt bestaat geen enkele twijfel. Enige eeuwen later heeft, met name in Oost-Java, de Hindoe-Javaanse cultuur een eigen karakter gekregen. Dit blijkt niet alleen uit de oud-Javaanse kronieken Nagarakertagama (Madjapahit) en Pararaton (Singhasari, Madjapahit), doch ook weer uit tempelreliëfs. Heel duidelijk is hier de beginvorm van de later zo typisch Javaanse (en Balische) wajangstijl aan te wijzen op de reliëfs van 14e- en 15e eeuwse tempels als tjandi Sukuh, tjandi Panataran, tjandi Kedaton enz. De afgebeelde houdingen lijken in geen enkel opzicht meer op die van Borobudur. Waren die op de Borobudur-reliëfs extrovert en daarin gelijkend op de huidige Indiase dansen, de (ver)javaans(t)e danshoudingen zijn introvert, binnenwaarts schouwend, maar daarom niet minder levendig. In deze bloeitijd van Madjapahit hebben wij reeds te maken met een Javaanse samenleving, draagster van een Javaanse beschaving, die in de loop van enkele eeuwen, welke sinds

de eerste Hindoe-Javaanse bloeiperiode waren verstreken, reeds veraf was komen te staan van het oorspronkelijke Indiase voorbeeld.

Weer enkele eeuwen later zien we dat op Java het machtige 17e eeuwse rijk Mataram het toneel beheerst. Dit midden-Javaanse rijk, dat reeds islamitisch was, zal echter in zijn cultuurvorm ongetwijfeld nog een grote portie Hindoe-Javaanse beschaving geïncorporeerd hebben, eenvoudig, omdat het hieruit was voortgekomen.

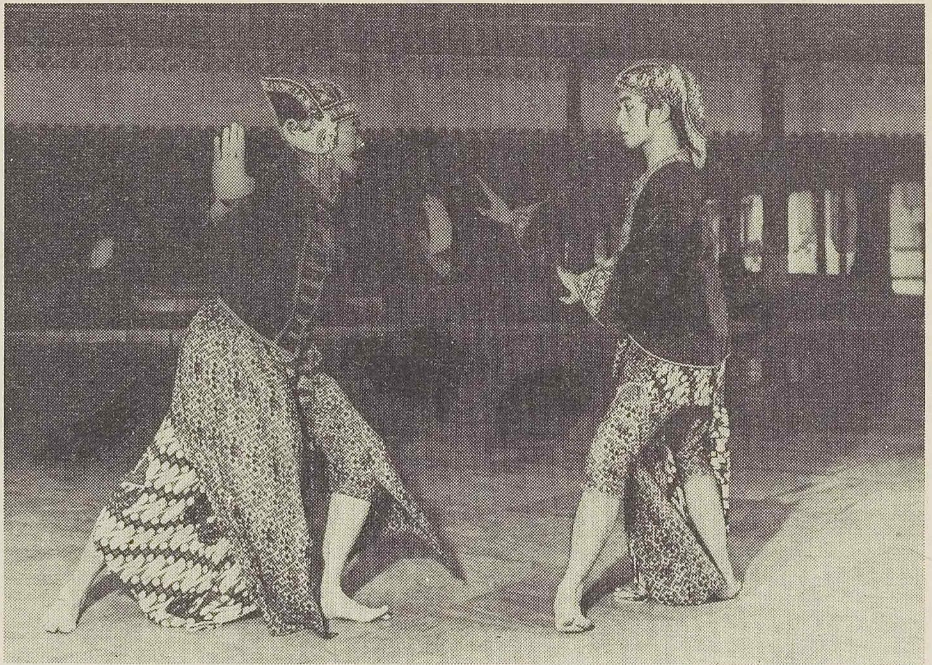
Toen Mataram in 1755 bij het verdrag van Gianti, gesloten tussen Sunan Paku Buwana III en Mangku Bumi, ophield te bestaan en verdeeld werd, ontstonden twee nieuwe vorstendommen: Surakarta en Ngajogjakarta. Als eerste vorst van Jogjakarta werd Mangku Bumi onder de titel Hamengku Buwana I tot sultan verheven. Hiermee begint een periode waar we meer houvast aan de gegevens beginnen te krijgen, omdat de geschiedenis van het Sultanaat Jogjakarta in geschiedboeken (babad) werd opgetekend en bewaard. Onder de nu in Nederland aanwezige hofdansers zijn er die een diepgaande kennis van deze babad hebben.

Deze eerste sultan (1755-1792) heeft al direct zijn stempel gedrukt op de Jogjase stijl in de danskunst. Hij was een begaafd kunstenaar en ontwerper van nieuwe dansvormen: beksan = (strijd)dans zonder verhalend thema. Deze dansen hadden een krijgshaftig karakter, geïnspireerd door de militaire exercities der diverse legerkorpsen, zoals deze zich te paard, bewapend met lansen, oefenden voor de strijd. Ridderlijke eigenschappen als moed en standvastigheid werden in deze dansen geaccentueerd. Uit deze tijd stamt de Beksan Tarunadjaja of Beksan Lawung, die gewoonlijk ter gelegenheid van een vorstelijke bruiloft door tweeënveertig dansers werd uitgevoerd. Tegenwoordig is het nog zo, dat de Beksan Lawung de sultan kan vertegenwoordigen, wanneer deze bij een bepaalde belangrijke gelegenheid verhinderd is zelf aanwezig te zijn. De sultan zendt dan dansers als afgevaardigden die deze dans moeten uitvoeren.

Het schijnt dat reeds vanaf het allereerste begin het Sultanaat Jogjakarta zich niet alleen in de danskunst, maar in de gehele levensstijl wenste te onderscheiden van Surakarta, door het scheppen van een eigen traditie, die in talloze kleine onderdelen afwijkt van die van Sala. Ook tegenwoordig is dit nog zo. Wij zullen daar, voor wat de danskunst betreft, straks nog nader op terug komen.

Voorlopig kan hier worden volstaan met de opmerking, dat Jogja een dynamische, levendige dansstijl prefereert, die met zijn hoekige, gestyleerde vormen een grote kracht suggereert, en daardoor aan expressiviteit wint. Deze stijl noemt men: gagah = fors, krachtig. Als tegenstelling kent men de verfijnde stijl: alus. Deze laatste is gereserveerd voor de vrouwenrollen en verder voor een beperkt aantal vaststaande mannenrollen.

Naast de genoemde beksan moeten er ten tijde van de eerste sultan ook reeds opvoeringen gegeven zijn van de wajang wong, het dansdrama, waarbij menselijke acteurs de plaats innemen van de wajangfiguren. De wajang wong heeft vooral aan het Jogjase hof een hoge vlucht genomen. Verschillende latere sultans hebben zich persoonlijk ingezet om de wajang wong tot een der meest sublieme uitingen van hofkunst te verheffen.

Scène uit een Beksan Golèk, door mannen gedanst.

Aan de groots opgezette opvoeringen namen vroeger uitsluitend mannen en jongens (voor de vrouwenrollen) deel. De danskostuums verschilden in wezen niet van die, welke nu gedragen worden. Op een enkele uitzondering na, droeg men echter geen danskronen, doch speciaal gevouwen hoofddoeken met goudgalon: destar tepèn, of staatsie-hoofddeksels: songkok, terwijl apen, reuzen en demonen, maskers: topèng, droegen. Door de hoge kosten en lange voorbereidingstijden, aan de wajang wong vertoningen verbonden, werden deze slechts met zeer grote tussenpozen, soms van tien jaar, opgevoerd.

Een karakterdans, die bij de wajang wong werd ingelijfd en later als zelfstandig onderdeel bijzondere aandacht kreeg, is de kelana topèng. De kelana is voortgekomen uit het oude topèng toneel, waarin deze demonische figuur als tegenstander van de held Pandji optrad. Geleidelijk aan heeft de kelana, voorzien van een rood masker met bolronde ogen, de betekenis gekregen van de demonenkoning van de overwal: sabrang. De dans, die de kelana uitvoert, vormt een prachtig voorbeeld van de gagah stijl. De krachtige gebaren vertolken het ijdele karakter van de grofbesnaarde vorst, die zozeer met zichzelf ingenomen is, dat hij de wereld om zich heen vergeet. In de dans maakt hij zich op om zijn geliefde te ontvangen. Geleidelijk aan zweept hij zich op tot een waanzinnige verliefdheid, om plotseling tot het besef te komen, dat hij een droombeeld najaagt en dat de schone prinses niet bestaat. De diepere betekenis van deze dans is, dat de mens, die zijn idealen te hoog stelt, de realiteit uit het oog dreigt te verliezen en daardoor het gestelde doel niet zal bereiken.

Van de vrouwendansen moeten hier speciaal genoemd worden de serimpi en bedaja. Zij waren bij uitstek aan de hoven der vorsten verbonden. Los van de toneeldansen vertegenwoordigen zij een pure danskunst omdat hier niet bij geacteerd wordt. De choreografie is uitsluitend uit sierlijke, in elkaar vloeiende dansbewegingen en figuraties opgebouwd, waaraan overigens wel een verhaal is gekoppeld. Men moet de inhoud hiervan echter wel kennen, wil men uit de abstracte danstaal het verhaal nog herkennen. De oorsprong van deze dansen, die in ieder geval ver in het verleden moet liggen, is niet meer na te gaan. Door de eeuwen heen hebben zij verschillende veranderingen ondergaan, door de sultans zelf aangebracht. Tegenwoordig is de religieuze betekenis van deze dansen meer en meer op de achtergrond geraakt. Nog steeds echter worden zij slechts bij bijzondere gelegenheden opgevoerd, als eerbetoon aan de vorst en diens gasten. In Jogja vormen serimpi en bedaja één groep, die zich niet onderscheidt in kostuum, doch alleen in getal en in repertoire. Tot 1914 werden ook deze dansen uitsluitend door jongens vertolkt. Hun make-up en de vorm van de hoofdtooi waren als die van een bruid. Toen voortaan meisjes de plaats van jongens innamen, werd aan het kostuum een schouderbedekking toegevoegd, zodat het geheel een soort jakje werd, met franje afgebiesd. Dit jakje vormt nu in de Jogjase kraton de basis voor het danskostuum voor vrouwen in het algemeen.

Er zijn vele serimpi dansen gecreëerd, al naar gelang het verhaal, dat aan de dans ten grondslag lag. De meeste van deze verhalen zijn afgeleid van de Serat Menak, van islamietische oorsprong. Zij worden door vier meisjes gedanst. In de Serimpi Renggawati treden echter vijf danseressen op. De bedaja bestaat altijd uit een groep van negen meisjes. Ook hier kent men verschillende soorten. In Jogja wordt de Bedaja Semang tot de oudste gerekend. In Sala is dat de nog steeds als heilig beschouwde Bedaja Ketawang, welke in verband wordt gebracht met het verhaal van de godin van de Zuidzee, Njai Lara Kidul. Deze dans wordt alleen tijdens de viering van de troonbestijgingsdag van de susuhunan uitgevoerd.

Het is hier niet de plaats om alle veranderingen en vernieuwingen op te noemen, die de hofdanskunst in de loop der jaren heeft ondergaan. We zullen slechts één bepaalde periode nader belichten, omdat hierin van een kentering, een omwenteling gesproken kan worden, die van grote invloed is geweest op de latere ontwikkelingen,

welke geleid hebben tot de tegenwoordige situatie. In de laatste jaren van de regeringsperiode van Sultan Hamengku Buwana VII (1877-1919) was er een ernstige verslapping in de aandacht voor de danskunst ontstaan. Vrezend dat deze inzinking fataal zou worden voor het voortbestaan der oude danstradities, hebben enkele broers van Sultan Hamengku Buwana VIII (1921-1939), in 1918 de dansvereniging Krida Beksa Wirama opgericht. Het waren Pangeran Arya Surjadiningrat en Pangeran Arya Tedjakusuma, die, samen met Raden Mas Djajadipura, aanvankelijk opbotsend tegen een muur van kraton-conservatisme, het initiatief hiertoe namen. Hier brak al een begin van het democratiseringsproces door, omdat de kratondanskunst nu ook toegankelijk werd gemaakt voor niet-adelijken van buiten de kraton. Deze school, die in de voor-oorlogse periode tot grote bloei is gekomen bestaat nog steeds. Hier werd tevens een begin gemaakt met de modernisering der lesmethoden. De leerstof werd naar westers voorbeeld gesystematiseerd, op schrift gesteld en onderwezen: Een periode van vernieuwing was aangebroken. En in 1923 kon onder leiding van Sultan Hamengku Buwana VIII ter gelegenheid van het 25-jarige regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina weer een, volgens oude tradities groots opgezette wajang wong opvoering gegeven worden, die enkele dagen duurde. Een opvoering, waarin echter verschillende vernieuwingen waren opgenomen.

De acteurs droegen nu danskronen, waaraan de karakters uit de wajangverhalen makkelijk te herkennen waren. Aan deze hoofdtooien werden oorsieraden toegevoegd, die samen met de aloude bladvormige versiering boven het oor, één harmonieus geheel vormden. Een danskroon van afwijkend model in de vorm van een vogel met gespreide vleugels, deed eveneens zijn intrede. De buntal, een bloemenslinger van aan elkaar geregen bloempjes en blaadjes, was nu van kleurige papieren kunstbloemen gemaakt. De buntal werd achter onder de gordel bevestigd; de uiteinden hangen vóór aan beide zijden af. De gordels, gespen, borstsieraden, arm- en polsbanden der danseressen werden opnieuw in zilver gecopiëerd. Bij de serimpi en bedaja werd hier nog aan toegevoegd een diadeem van zilverplaat: djamang, waarin van voren een grote struisveer was gestoken. Aan het rode masker van de kelana werd een verguld masker toegevoegd. Voor het overige was de kleding in grote trekken hetzelfde gebleven.

Overzien we de tegenwoordige situatie, dan blijkt, dat ondanks ingrijpende sociale en politieke veranderingen van de laatste kwarteeuw, de tradities aan het Jogjase hof in ere zijn gehouden, zoals we dat bij het optreden van de dansgroep hebben kunnen zien. Hier volgen in aansluiting op het bovenvermelde, nog een aantal in het oog lopende kenmerken, waaraan men de Jogjase stijl kan herkennen:

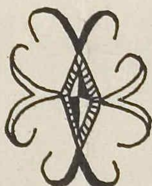
De korte dansbroeken tot over de knie: lantjingan, zijn vervaardigd van tjindé, evenals de danssjerpen: sondèr. De roodgebloemde zijden tjindéstof wordt niet in Indonesië vervaardigd, doch sinds eeuwen uit India ingevoerd. Tegenwoordig is deze stof op Java bijzonder schaars geworden, zodat men zeer zuinig is op het nog aanwezige materiaal. De gebatikte kains tonen het vorstelijke parang rusak patroon, dat binnen de kraton nog steeds bindend is voor de vorst en zijn familieleden, al mag het tegenwoordig, zij het in afwijkende versie, ook buiten de kraton door het volk gedragen worden. De dansers dragen de kain, in de lengte dubbelgevouwen, zodanig om het middel, dat beide uiteinden middenvoor in plooien afhangen. Bij de vrouwen wordt de kain enige malen om het middel geslagen. Het overblijvende uiteinde hangt links opzij af. De grootte van het parang rusak patroon houdt direct verband met de figuur, die uitgebeeld wordt. Zo is het grote parang rusak barong patroon voorbehouden aan bepaalde krachtige vorsten uit de wajang. Deze regels worden ook door de dansgroep gevolgd, met dien verstande, dat de karakters van de „tegenpartij" in de wajang wong scènes direct aan een nuanceverschil in het batikpatroon te herkennen zijn. Hier is de parang rusak gecombineerd met het sawat patroon, dat een gestileerde garuda (staartveren, omsloten door twee vleugels) voorstelt. Deze kains worden gedragen door: Kelana, Rahwana, dèwi Larasati. In de Lawung dans, die een klasse apart vormt, ziet men op de kains een groot kawung patroon, gecombineerd met sawat. Volledigheidshalve noemen we hier nog de geblokte kain poleng, die gereserveerd is voor de held Bima (Werkudara) en voor de aanvoerder van het apenleger Hanuman (Senggana). En verder voor Semar, de vader van de panakawan (dienaren) Gareng, Petruk, Bagong, welke laatsten een patroon dragen van grote vierkanten, samengesteld uit zwarte en witte driehoeken.

Een speciaal, vleugelvormig dansattribuut, op de rug gedragen, is de praba, een stralenkrans, die uitsluitend is voorbehouden aan goden, vorsten en aan de held Gatotkatja. Deze praba wordt met touwtjes om het lichaam geknoopt.

De lagere figuren, zoals reuzen, demonen, alsmede apen enz., dragen onveranderlijke maskers. Hun kains vertonen gewoonlijk het bangun tulak patroon: indigo-blauwe achtergrond met grote witte ruit in het midden. Deze kain wordt van voren omgehangen, terwijl beide slippen opzij en achter breeduit worden geplooid. De acteurs worden slechts summier gegrimeerd. Wat rouge op de wangen; bijschilderen van wenkbrauwen, snorren en eventuele ringbaardjes is voldoende. Toneeldecors ontbreken. Bij uitzondering wordt een enkel rekwisiet gebruikt. Nog steeds wordt de open pendapa-rumte als het ideale toneel gezien. In tegenstelling tot serimpi en bedaja, die in danspas uit de verte aankomen, verschijnen de overige dansers eerst aan de zijkant van het toneel, waar ze in geknielde houding - één been gestrekt, één been gebogen -, hun aanwezigheid kenbaar maken. Pas na het brengen van de eerbiedige groet, beginnen zij met hun dans. Op dezelfde wijze gaan ze ook weer af. Dit geldt ook voor de danseressen, die echter met hoog opgetrokken gekruiste knieën op de grond zitten.

(slot volgt)

A. Veldhuisen-Djajasoebrata
R. S. Wassing

Uit Het Land, Dat Lacht.

Hierbij nog enkele Javaanse rijmpjes voor Pa Pittie.

1. Waarom, wat is dat
   Sego rawon iwa é babat.
   (Nassie rawon met gebakken pens.)
2. Tietutuit, damar mati milió
   Kientel lunggoh dingkli(h)
   Sabu nikel nggadé duwi(t)
   (De lamp dooft uit, ga naar huis.)
   (Pad zit op een krukje)
   (Glimmende buikband, maar heeft geen geld.)
3. Pring pódó pring mas
   Ketan sarikójó
   Njanding poeto njanding mas
   Adem kemulono
   Kemulan kemal lori(h)
   Telung wulan ora nili(k)
   (Bamboe is bamboe, broeder)
   (Kleefrijst lekkernij)
   Laten we samen door 't leven gaan, broeder)
   (Als 't koud is, dek me dan toe.)
   (Toegedekt met een gestreepte deken.)
   Al 3 maanden kijkt hij (zij) niet meer naar me om.)
4. Tihtir buni né kentong
   Asep gedé, umah tebakar
   Odjo kwatir kantong kossong
   Duwi(t) gede durung di toekar
   (De Tong-tong slaat alarm.)
   (Grote rookwolken van een brandend huis.)
   (Maak je niet bezorgd, dat mijn zakken leeg zijn)
   Het grote geld is nog niet gewisseld.)
5. Dan is er nog dit Javaans grapje.
   Soer lès pè nèn, wis ring moe ten
   (soesoer teles pènen, wis garing 'moeten)

Een natte tabakspruim drogen; is hij droog, dan weer besabbelen.

*

6. Boer nas koppen, ti does tallen.
   (Boeboer panas, kokoppen, tai wedoes oentallen.)

Warme pap in je mond houden, geitekeutels doorslikken.

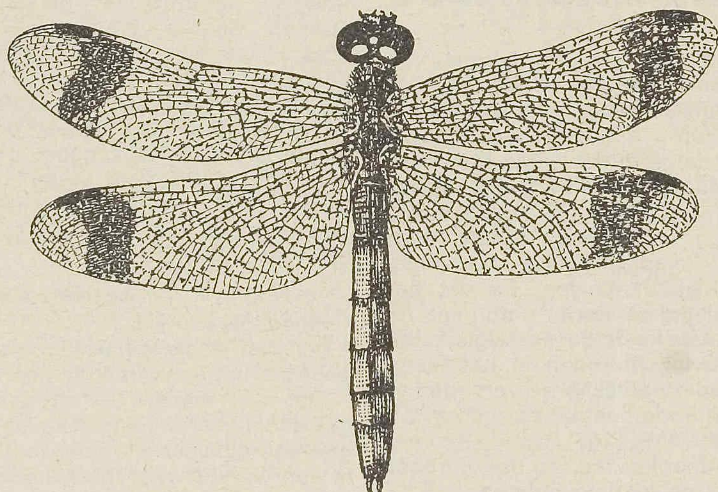
*

Is z.g. een Engels raadseltje. Als je 't vlug zegt, klinkt 't inderdaad als Engels. In Ambarawa heb ik geleerd van de anaks-kolong.
Als ze uitzwermden de tangsi uit naar school of elders, liepen ze meestal in navolging van de Papa's in gelid. Daarbij zongen of dreunden ze de volgende deuntjes op. Meestal op kazerne-wijsjes:

1. een twee, een twee,
   Sego wadang iwa é tempé.
2. ling kerek, ling kerek,
   Wong Keling perek.
3. Gantung Soesis, gantung tali
   Otkerdom njonjah tangsi.

Pim

TJAPUNG = KINDJENG = PAPATONG

In Tong-Tong no. 20 van 1 mei 1971 (pag. 15, kolom 3, onderaan) staat vermeld, dat **tjapoeng** "Soendanees is". Het lijkt mij nuttig, vooral omdat Tong-Tong volgens haar redactie vaak als studiemateriaal wordt gebruikt, u door te geven dat **tjapung** een Djakartaas woord is, en dat het Soendase equivalent ervan **papatong** luidt.

Voor het geval er lezers zijn die het leuk vinden om weer aan enkele soorten **papatongs** herinnerd te worden noem ik: **papatong djarum, papatong êma, papatong bapa, papatong tarasi, papatong djawa** en **papatong meong.** De larve van de **papatong,** onder de naam **kini-kini** in het (sawah)water levend, is voor menig desabewoner een lekkernij.

PAPATONG DJARUM: naald-dunne tere waterjuffers, die in verschillende kleuren voorkomen; zijn niet goed in staat verre vluchten te maken en blijven daarom vaak bij het water "van hun geboorte"; de larven zien er anders uit dan die van de gewone **papatongs,** zijn nl. langwerpig met aan het eind van hun lijf drie bladvormige vinnen, eigenlijk "kieuwen", gelijkend op de "veren" van werppijltjes; of deze larven ook **kini-kini** (larve van de gewone **papatong)** worden genoemd is mij niet bekend; de Engelsen noemen de **papatong djarum** een "damselfly" en de gewone **papatong** "dragonfly"; een "damsel" is oorspronkelijk een vrouw van adel, elegant en goed gekleed, typerend voor de fragile **papatong djarum,** die wij als kind nooit mochten vangen.

PAPATONG TARASI: grijskleurige glazenmaker, van kop tot staart ongeveer 3 cm lang; heeft een dun achterlijf, maar op z'n minst toch nog tweemaal zo dik als die van de **papatong djarum;** lijkt wat lichaamsbouw betreft op de **papatong djawa,** maar dan ongeveer half zo groot; onder deze "mini" tjapoengs heb je ook lichtgroene exemplaren met dunne zwarte streepjes, door ons gewoon **papatong hèdjo** (= groen) genoemd, en vrij zelden (althans daar waar wij vroeger woonden) rode exemplaren.

PAPATONG BAPA: donkergeel of geelbruin van kleur; de overgang van borst naar achterlijf is niet abrupt en loopt in een punt uit; dit achterlijf doet daarom enigszins denken aan een korte, dikke staart van een tjitjak; van kop tot staart ongeveer 5 à 6 cm lang.

PAPATONG ÊMA: lijkt enigszins op de **papatong bapa,** maar minder fors gebouwd; er zijn ook rode en (blauw)-grijze glazenmakers die op de **papatong êma** lijken wat vorm betreft; de rode exemplaren noemden we **papatong beureum** (= rood) en de (blauw)-grijze gewoon "grijze tjapoeng"; of de laatstgenoemde misschien ook **papatong tarasi** wordt genoemd weet ik niet.

PAPATONG DJAWA: van kop tot staart 5 à 6 cm lang, (donker)groen van kleur met duidelijke, zwarte strepen; dun achterlijf, althans ten opzichte van de romp, dus duidelijk anders gebouwd dan de **papatong bapa.**

PAPATONG MEONG: lijkt wat bouw betreft veel op de **papatong djawa,** is duidelijk veel groter (ongeveer 8,5 cm van kop tot staart), heeft een gele kleur met duidelijke, zwarte strepen; onder deze kanjers heb je ook groene en donkergrijze exemplaren met zwarte strepen.

De KINI-KINI heeft grote ogen, intrekbare kaken, aan het borstgedeelte (± 7 mm) zes pootjes, en een achterlijf van ongeveer 8 mm; lijkt enigszins op een jonge krekel met pas opkomende vleugels en zonder achterpoten; zwart van kleur; **kini-kini's** worden evenals larons (Soendaas **siraru)** voor consumptie ge-**gorèng** (in olie gebakken), doch een andere bereidingswijze is natuurlijk niet uitgesloten.

E. Smits

Noot van de redactie: let eens op hoe goed Indischgasten, die in kleine dorpjes of op het platteland zijn grootgebracht, de natuur kennen. Wie het voorrecht heeft als zij om te kunnen gaan met eenvoudige desalieden, leert verbazingwekkend veel van de natuur van hen, terwijl wij, "algemeen ontwikkelde" stadmensen, in ons huiselijke leven, van TV of van de krant alleen maar variaties leren van (theoretische) schoolse kennis. Eén van de ontzettende gevolgen van deze "kennis" is de stelselmatige verontachtzaming en zelfs vernieling van de natuur. Omdat wij niet opgegroeid zijn met liefde en bezorgdheid om de kleine dieren en vogelen des velds en liefde voor "onkruid".

In het samenstel van ecologische kringlopen (wat de natuur is), is de moderne mens een **outsider,** DUS een vernieler...

T.R.

Naar aanleiding van . . .

I. N.a.v. Ambawara op blz. 17 van T.T. 1 juni:

a. In Solo zeiden we voor 't doorwaden van een kali: **"njarang kali".** Daarom is wijd, breed moeras **niet** Ombo Rowo (Amba Rawa), maar Rawa amba, dus eerst 't zelfst.nw. en dan pas 't bijv. nw.

---

b. Rawa-pening(bening) = helder, schoon moeras - accoord.

II. N.a.v. "Fragment van „Nameloos Verdriet", blz. 17 van T.T. 1 juni:

De oude wijze Semar.

Op een dag moesten zijn zoons: Petrok en Gareng (beiden hofnarren) voor hun vorst een zeer moeilijke opdracht uitvoeren. Na een hele tijd vergeefs over de uitvoering van die opdracht gepiekerd te hebben, vroegen ze hun oude wijze vader om raad.

Semar sprak toen als volgt: "Mijn zoons, als jullie een grote moeilijkheid moeten oplossen, handel dan aldus:

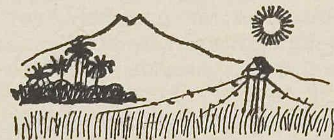
1e. Smeek de Almachtige voor voldoende verstand en geluk, om die moeilijkheid te overwinnen.
2e. Handel dan naar beste weten.
3e. Wacht daarna vol vertrouwen, dus rustig, de beschikking van de Almachtige af en
4e. stoor je niet om 't geroddel, want de mensen **roddelen toch,** of jullie dat **wel of niet** gedaan hebben.

Door deze wijze raad van hun oude vader gesterkt, gingen ze op weg en voerden de zeer moeilijke opdracht uit tot volle tevredenheid van hun vorst.

III. Mijn laatste opmerking over Djiran n.a.v. wat boven op blz. 10 van T.T. 1 juni staat, nl.: Ook Djiran zelf was een Tjèbol (iets over "Biefstuk Compleet").

Mijn laatste opmerking over hem is: Djiran was geen Tjèbol en voor een Indonesiër zelfs bijzonder groot, want hij was iets forser dan mijn vader (een Indo van gemiddelde grootte.)

O. H. Kiliaan

Nostalgie, Marginaliteit En Heimwee

Indo's (en in één moeite door álle mengbloedigen) worden in pseudo- en echte sociologische studiën vaak "marginale mensen" genoemd. Omdat zij (meestal) als marge leven naast een "volbloed-samenleving". Als er naar uw mening te veel tussen aanhalingstekens staat, moet U maar begrijpen dat een groot aantal begrippen niet zo zuiver of zo precies afgepaald zijn als ze klinken en gepresenteerd worden.

Maar goed, juist omdat die smalle marge zo vaak gedwongen is rekening te houden met wat de grote meerderheid denkt en doet, m.a.w.: marginaal leeft, denken veel mensen van die majoriteit in een typische superioriteitswaan dat hetgeen zij van de marginale mensen denken, juist en maatgevend is. Slechts marginalen weten maar al te goed dat dit vaak ONJUIST en VALS is. Eén ding onthoude men alvast: waar geen marge is, bestaat ook geen marginaliteit, dus b.v. bij creolen en mestiezen in Zuid- en Midden Amerika.

☆

Op de allereerste plaats is het automatisch alleen mengbloeden marginaliteit aan wrijven volkomen fout. **Elke** minoriteit die een eigen leefpatroon handhaaft naast een majoriteit, handelt en denkt vaak marginaal (is daar meestal onbewust toe gedwongen). Dus ook Staphorstenaren, Spakenburgers, Friezen, zijn in meerdere óf mindere mate marginaal. Dus ook Totokse Nederlanders zijn t.o.v. het gemiddelde levenspatroon van Nederlanders-van-hier marginaal. Men hoeft alleen maar te denken aan de vele "vanzelfsprekend normale" gedragingen voor TV, waarvan elke Indischman direct zegt: "dat doe IK nooit!" om te weten wat er alzo marginaal kan zijn.

Daarentegen behoren Totoks, mestiezen en creolen in vele sociologische en ethnologische opzichten tot één zelfde categorie en verschillen daarin vaak scherp van Nederlanders-van-hier.

Wij allen weten hoe enorm veel misverstanden er bestaan t.a.v. veel "vanzelfsprekendheden" en definities tussen marginalen en majoriteiten. Daarbij dringt de majoriteit een vaak totaal verkeerde of zelfs domme definitie van haar eigen groep aan de marge op.

☆

Een typisch voorbeeld is het zogenaamde "heimwee" waaraan marginalen geacht worden te lijden. Wat de marginale mens WERKELIJK ervaart op het terrein van zijn "heimwee", heeft namelijk NIETS te maken met die sentimentele status van Ome Arie als hij in 't buitenland verlangt naar sneeuwige piepers of smartlappen. DAT is heimwee: doodgewoon verlangen naar huis (Heim). Letterlijk!

Maar wat is dan het gevoel van Indischgasten dat bij abuis door de massa heimwee wordt genoemd? Wel, er is een goed woord voor: nostalgie, datgene dat in de buurt ligt van **Saudade,** van **Fernweh.** Maar eigenlijk een wijsgerig en cultureel begrip is van een geheel andere orde (en groter "diepgang") dan dat nogal kleinburgerlijke heimwee. En dat helaas in Holland schijnt te ontbreken.

Vele malen heeft **de nostalgie** nieuwe beschavingspatronen in het leven geroepen, die een scherpe verandering aanrichtten in de bestaande cultuur. Zo is b.v. de "Western Style" in veel moderne Amerikaanse (en ook Europese) muziek en kleding ontstaan uit de hedendaagse **nostalgie** naar de echte Western Times uit de historie van het Amerika in de tijd van de Grote Trek naar het Westen, Klondyke, de Prairies.

En wat verder in een artikel in de TIME van 3 mei j.l., "The Meaning of Nostalgia", ook te waarmerken is in het herontdekken door de Romeinen van het Griekse voorbeeld, het terugblikken van de Renaissance op de Grandeur van Rome, van de Pre-Raphaelieten op de Middeleeuwen.

Cultuurtijdperken van honderden eeuwen lang; dus nog eens wat anders dan het vaderlandse heimwee...!

En hiertoe behoort dus ook de z.g. imperiale of koloniale tijd, die, **nu zij voorbij is,** in de moderne tijd na blijft leven in een groot aantal leef- en bewustzijnspatronen, vooral bij de Indischgasten (ook van Engeland, Frankrijk, België, enz. En zelfs in andere vormen bij o.m. de Indonesiërs die Indie hebben meegemaakt).

Dat zijn de vele kenmerken van de tijd die begon met de Conquistadores en die wijzelf meemaakten met de Toean besars, Een tijd die men zelf meegemaakt moet hebben om zijn nostalgie te kunnen beleven. En daar weten dus Ome Arie c.s. niets van af. Waarin nu menige eenvoudige Indo leeft als een "Spaanse Brabander" *) zonder het te beseffen. En de Hollander slaat hem gade, zonder hem wérkelijk te begrijpen.

Pas bij het schetsen van deze dimensies (of zo gij wilt: proporties) wordt ineens duidelijk dat veel critiek en veroordeling van de Indischman doodeenvoudig voortspruit uit de jalouzie van de heimwee-lijder, die alleen maar een verre notie heeft van wat Nostalgie is. En zich bij al zijn critiek irriterend onmachtig voelt tegenover b.v. de Kleine Boeng, die met een flair en air van heb - ik - jou - daar een portie roedjak uit een pisangblad verkiest boven "levenslang biefstuk van de haas". Massa's "waardeloze" genoegens en dromen van die vermaledijde Indischman blijken duizendmaal verkieselijker dan spaarpotten vol harde guldens of imposante bewijzen van primair geboorterecht. En het meest ontmoedigende is dat de Indischgasten die men door intimidatie heeft weten te bewegen tot verloochening van eigen waarden, bepaald niet van het soort zijn, dat men bewondert...

☆

Nostalgie...

Dat wat je als kleine Europeaan niet hebt en niet eens hebben kán.

Dat wat menige tekort gedane en gediscrimineerde Indischman draagt met een glimlach en hem doet zwijgen in een wereld waar alles argumenteert met stemverheffing. Hem doet verkiezen of afwijzen in het leven met gevoel voor onfeilbare keuze - en zonder logica en zonder "gelijk"! En wat bij de Indische vrouw belichaamd is in een onfeilbare intuïtie en een onfeilbare smaak. Geen wonder dat er inderdaad over heimwee niet getwist kán worden.

T.R.

*) "De Spaanse Brabander", 17de eeuws blijspel van de volksdichter Breeroo, een goud-eerlijk en waarachtig mens, die een snoeverige jongeman met Spaanse allures heerlijk ten tonele voert als een persoon, met wie je after all toch meevoelt. Een figuur die zonder het geringste zweem van minachting door Breeroo geschilderd werd, terwijl menige tijdgenoot van nu de Indo in stilte hoont als een kale tantième-trekker. De dagelijkse voorbeelden van klasse-jaloezie op de Indischman zijn legio.

Ons eigen receptenboekje uit de Moesson-reeks. Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong voor slechts *f* 3,— + *f* 0,50 porto.

Uit Mijn Kinderjaren

"Waras Tekôh, lôrôh loengô." Ontelbare malen heb ik deze woorden gehoord, gepreveld door mijn kokki boven een anglo met brandend houtskool en wierook, waarvan de slierten rook onze reukorganen aangenaam prikkelden. Deze herinnering uit mijn jeugd, die nu ver achter mij ligt, zal ik nooit vergeten. Het gebeurde elke donderdag namiddag bij mengerip (het vallen van de schemering). Dan werd een kleine aarden anglo tevoorschijn gehaald, met smeulende arang gevuld en rijkelijk bestrooid met korrel-menjan. Rondom de arang tegen de anglo-rand aan, werd door kokki een garnering van offerbloemen geplaatst. Zeven soorten bloemen moesten het zijn, dezelfde die de Indonesiërs altijd gebruiken om op hun graven te strooien.

Rozeblaadjes, melati, kenanga, de gele en witte tjempaka, de nagasari en vaak kemoening of kembang tandjong. En steeds was daarbij ook een aan heel fijne reepjes gesneden, groene bladsoort, waarvan ik de naam ben vergeten.

Het geheel maakte telkens weer een feestelijke en mysterieuse indruk. Kokki nam de anglo eerbiedig in beide handen en begon een rondgang door het hele huis; geen plekje werd overgeslagen. Daarna begaf ze zich in de tuin, wandelde om het huis, op de voet gevolgd door haar trouwste trawant, mij. En die ceremonie ging vergezeld van korte zinnetjes, die ze prevelde boven de omhoog kringelende wierook en waarvan ik de woorden "Waras tekôh, lôrôh loengo" heb onthouden. Desgevraagd vertelde ze mij dat ze betekenden: Gezondheid kom, ziekte verdwijn! Er zat natuurlijk meer aan vast dan die simpele uitleg.

Op haar eigen subtiele manier wist ze mij ook van de mystieke strekking te doordringen. De goden hadden immers niet alleen de macht over de stof, maar ook over de geest. Voor mij, zo jong als ik was, betekende onze oude kokkie heel wat meer, dan alleen de keukenprinses, die zulke heerlijke kostjes kon koken. Zij was voor mij een magische figuur, prikkelde mijn verbeelding. Geweldig, zoals ze dat wierook- en bloemenoffer bracht.

"Ban uit alle ziekte, maar ook de boosheid en het kwaad. Laat al uw goedheid en zegen, behalve de gezondheid van het lichaam in ons stromen, Grote Schepper".

Onze oude kokkie was maar een eenvoudige ziel en analphabeet. Maar wij hebben haar toch naar de juiste waarde geschat, hoop ik. Voor mij blijft ze een dierbare herinnering. Nu ik bij me zelf de rimpels en grijze haren ontdek, die zij toen had, ben ik haar nog steeds dankbaar dat mij zo nu en dan de eer te beurt viel om de anglo te mogen ronddragen en dezelfde magische woorden te prevelen.

Kokki ligt nu al lang begraven in de koeboeran, onder de eeuwig bloeiende kembodja. Ik ben nooit in de gelegenheid geweest om een bezoek te brengen aan haar graf, maar ik ben er zeker van, dat tot op dezen dag de kembodja in overvloedige tederheid over haar nu tot stof teruggekeerde lichaam blijft dwarrelen.

Nu, tientallen jaren later, realiseer ik me plotseling, dat die vier magische woorden nog niets aan kracht hebben ingeboet. In deze verziekte maatschappij en computer-wereld zouden die eerbiedig gepreveide woorden, eigenlijk helder en duidelijk moeten schallen.
Gezondheid van geest en zinnen, kom.
Ziekte van denken en doen, verdwijn!

Louise.

*

Noot van de redactie: voor wie het eenvoudige verhaaltje van Louise nog niet duidelijk genoeg mocht zijn:

In deze moderne, pientere, rationalistische tijd is goed leven meestal alleen maar een ander woord voor verstandig leven: goed uitgebalanceerd eten, niet op de tocht zitten, enz. waartegen een hele serie chemische preparaatjes bestaan, waardoor alle ziekten verdwijnen.

Desondanks leven we blijkbaar nog steeds fout, en dat komt, althans volgens Louise's kokkie, door ons enorme tekort aan bewust geestelijk leven, waarbij we "bezwerend" denken aan het Goede dat ons op moet bouwen, en het Kwade dat wij moeten uitbannen. Toverformules? Neen: alleen: herhaalde, korte "gebeden" uit een oprecht geloof. Die helpen vaak beter dan automatisch geslikte synthetische obats.

Zaken met Indonesië

Enige tijd geleden maakte de "Telegraaf" melding van het succes van een jonge handelaar die "met niets begon" en nu een omvangrijke export van pop-bladen en -foto's, alsmede nog enkele ontspanningstijdschriften naar Indonesië heeft. Wie het betrokken bericht goed gelezen heeft, merkt dat bij het aangeboren zakentalent van deze jongeman (Pim Vroegop) een bijzondere omstandigheid hem goed te pas gekomen is: door zijn vrouw had hij familierelaties met Indonesië.

Merkwaardig is dat in de Indische groep in Nederland onnoemelijk velen familiebetrekkingen met Indonesië hebben of kunnen hebben, maar er niets mee doen, omdat men zich uit alle macht "assimileert" en "niets met het Land van Herkomst te maken heeft". Natuurlijk speelt het "talent voor zaken hebben" ook heel wat mee, maar dat ontstaat niet door het volgen van handelscursussen of het zich "zakenman" noemen als men als employé bij Philips of Unilever werkt. In latere generaties zal het zakentalent wel groeien bij Nederlanders van Indische komaf, maar we betwijfelen of men dan nog terug kan krijgen wat men nu weggooit: de band met Indonesië . . .!

ABONNEES AMERIKA

Tong Tong niet ontvangen of beschadigd en U wilt gauw een ander exemplaar? Bij Roy Steevensz, 11543 Buell str., Santa Fe Springs, California 90670 kunt U er om vragen.

Naar Den Haag schrijven duurt te lang!

De Oude Dag

Toen mijn vriend me vroeg "of het waar was dat ik een anti-Atabal stuk geschreven had" in Tong Tong 15 mei, blz. 16, was mijn directe reactie: "O! Zijn de roddelaars weer bezig?" Als de mensen die het praatje verder geholpen hebben, dit woord "roddelaar" lezen, weten ze hoe over ze gedacht wordt.

Dit zeg ik overigens zonder kwaadheid. Roddelen is een aangeboren ziekte van veel mensen. En is ook ongeneesbaar bij het ouder worden. Sinds ik Tong Tong redigeer, ben ik beschuldigd van anti-gevoelens tegen letterlijk alles. Dus ben ik er wel aan gewend.

Wie dieper doordenkt weet ook wel dat dit min of meer ook een "computer-ziekte" is plus domheid plus boosaardigheid. Computer, omdat het fundamentele "oordeels-vermogen" van de computer alleen maar kiezen kan tussen "ja" en "neen" (maar dit doen kan met de snelheid van het licht). Maar als men zó dom is dat men **alles** wat gezegd wordt automatisch beoordeelt met "ja" of "nee", wordt het kwalijk; en als je boosaardig bent van aanleg, worden er totaal valse gevoelens bij gedacht.

Ongeveer deze volgorde van gedachten wikkelt zich dan af. "Hier heb ik een witte en een groene hoed, welke wilt U hebben?" Ik: "De groene". De ander: "Heeft U dan wat tegen die witte hoed?" Ik: "Ik houd nu eenmaal van die groene!" De ander: "Nou, ik zal het toch maar signaleren: Tjalie is anti-wit!"

Heeft U het ooit dommer gezien? Zo ben ik ook anti-Nederlands, anti-Indonesisch, anti-Indo, enz. enz. genoemd. Ga je gang maar!

Na deze inleiding komen we terug tot een eeuwenoude denk- en smaak-patroon van ouder wordende mensen, een smaak-patroon dat hele dorpen in het leven geroepen heeft sinds Daendels van Batavia naar Weltevreden en nóg hoger, naar Buitenzorg, verhuisde. En na hem honderdduizenden Totoks en Indo's heeft doen verhuizen naar Trètès, Poentjak, Songgoriti, Salatiga, Soekaboemi, enz. enz. enz. Al die "doesoen-plaatsjes" waar men de drukte en rusteloosheid van de grote stad kon ontvluchten om min of meer in "Lalidjiwo" te genieten van eenvoud, stilte en rust. Hoeveel waarden ik in mijn leven ook nagejaagd heb, ook ik weet zeker dat ik mijn laatste levensjaren BUITEN in een kleine pondok zal willen doorbrengen.

Tijdens mijn jongste bezoek aan Costa del Sol heb ik tot mijn verbazing (en schrik) gemerkt dat het rustige en idyllische van dorpjes van vijftien jaar geleden als Torremolinos, Fuengirola en Marbella, ja zelfs van Malaga en het vlak daar tegenaan gelegen Atabal verdwenen is. Handelsdrukte, vacantievreugden en gerij en geros overal in meerdere of mindere mate. Daarentegen was Miralmonte vredig en stil. Is het dan wonderlijk dat ik Miralmonte prefereer? En zeker duizenden met mij? Daarmee is NIETS ten nadele gedacht van de bewoners van Atabal. En wie anders denkt, is een vlegel. Basta!

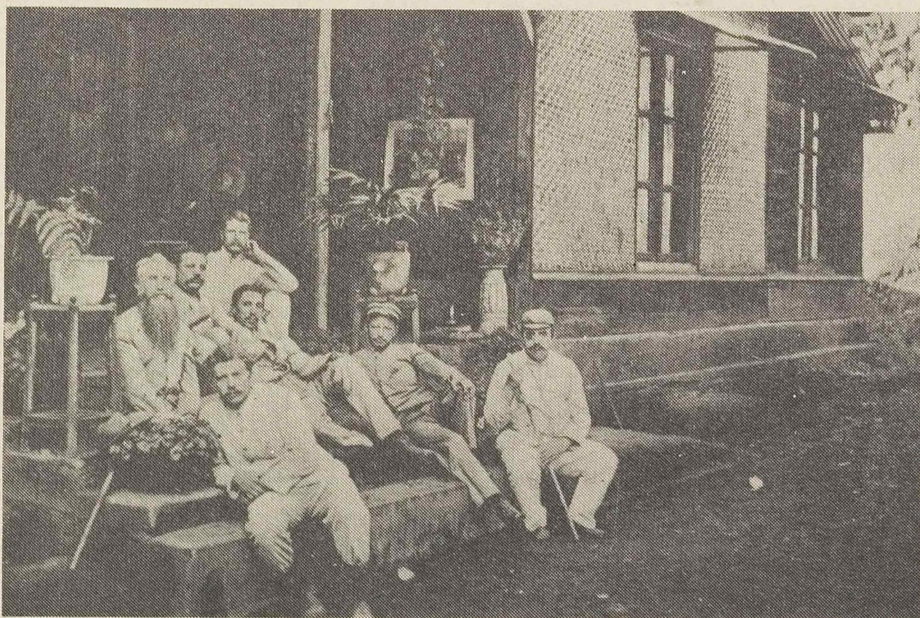
*

Ik geef toe dat dit verlangen "een beetje ongewoon" is, maar ik wil er toch aan herinneren dat vele Totoks en Indo's hun oude dag niet wensten door te brengen in Cannes, Nice, Davos, Parijs, enz. enz., maar prefereerden door te brengen in Indonesië in een vergeten dessa. Zulke mensen heten "niet goed snik". Ook van de grote Teun Ottolander kan dat dus gezegd worden, al verdiende hij voor het enorm belangrijke werk dat hij voor de Grote Cultures gedaan heeft, menige koninklijke onderscheiding en had hij voor het geld dat hij in de Oosthoekcultures verdiende een villa in Wassenaar kunnen kopen. Maar Teun leefde zijn laatste levensjaren (en stierf) diep in het binnenland in een bamboe huisje. Hij leek daarin op de Amerikaan Fairchild, de grote liefhebber van de Indonesische natuur, stichter van het dorp met Indonesische plantengroei "Kampong" in Florida. En deze miljonair die alle heerlijkheden van Amerika in zijn bereik had, verkoos te sterven in de simpelste eenvoud in de Philippijnen in een bamboe hutje op een tjot, een brede vallei overschouwend....

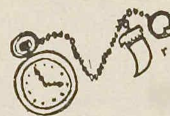
Maar welke lezers kunnen dit begrijpen en óók appreciëren? Ik geloof niet veel.

Overigens: denk nooit dat ik een woning in Atabal zou kúnnen kopen. Of een bescheiden huisje in Miralmonte. Geen van beide kan ik mij veroorloven. Als ik mijn laatste levensjaren hier zal moeten doorbrengen, dan zit er geloof ik niets anders op dan het bejaardentehuis, waarvan ik alleen nog zeggen kan: "Wat goed genoeg is voor duizenden Indischgasten, is goed genoeg voor mij".

T.R.

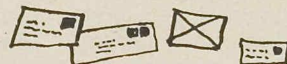

Teun Ottolander, een van de grootste figuren die de Grote Cultures in Indië gekend hebben, hier geheel links (met lange baard) op de stoep van zijn nederige gedèk-huis, waar hij de laatste jaren van zijn leven tevreden en gelukkig was, hoewel hij met geld had kunnen smijten in de chiqueste ressorten van Europa

AANTEKENEN

Men wordt verzocht brieven met b.v. ingesloten foto's of artikelen, waardoor de brief een enigzins ongewone omvang krijgt, liefst aangetekend te verzenden, omdat ons gebleken is dat in beide richtingen (als wij terug schrijven) wel eens wat spoorloos raakt. Onlangs zelfs een aangetekende brief die tot onze verbazing toch opdook na een gepeperde briefwisseling met de post.

POEKOEL TEROES 60.000

Zó vaak hoort Tjalie in brieven dat men hem hartelijk "Poekoel Teroes!" toewenst — maar erg veel lezers hebben hun tientjes nog niet gestort voor ons Hidoep Teroes Plan. Dat is toch óók Poekoel Teroes? Zet hierin met ons samen door. Er is geen mooier doel!

(Advertentie)

13e PASAR MALAM TONG TONG

29 juni t/m 3 juli 1971 HOUTRUST-DEN HAAG

PASAR MALAM STEMPEL OP PRINS BERNHARD - ZEGELS

Op de 13e Pasar Malam Tong Tong zal door de PTT een postkantoor worden ingericht voor de verkoop van de serie postzegels die wordt uitgegeven t.g.v. de 60e verjaardag van ZKH Prins Bernhard. In dit postkantoor zullen de postzegels worden afgestempeld met een bijzonder poststempel: **'s-Gravenhage 29 juni t.e.m. 3 juli 1971 Pasar Malam, plus het Pasar Malam-vignet** (Minangkabauhuisje).

De serie van vier postzegels, waarvan er hier twee afgebeeld staan, geeft een indruk van de diverse activiteiten van Prins Bernhard. Op de zegel van 45 ct wordt een toeslag geheven van 20 ct, bestemd voor de Stichting Behoud Borobudur, waarvan de Prins beschermheer is.

De Stichting Tong Tong geeft t.g.v. de uitgifte van deze serie een **herinneringsenveloppe** uit met een beperkte oplage. De netto opbrengst is bestemd voor de Borobudur-actie. Deze herinneringsenveloppe zal alleen op de Pasar Malam in Den Haag worden verkocht.

Het postkantoor is ondergebracht in de Borobudur-stand die is ingericht door het Koninklijk Instituut voor de Tropen te Amsterdam. Deze stand geeft een visuele presentatie van de schoonheid - en het verval - van de Borobudur op Midden-Java, een van de indrukwekkendste cultuurmonumenten van de wereld.

op naar de 60.000

NIET LANG IN DE RIJ STAAN?

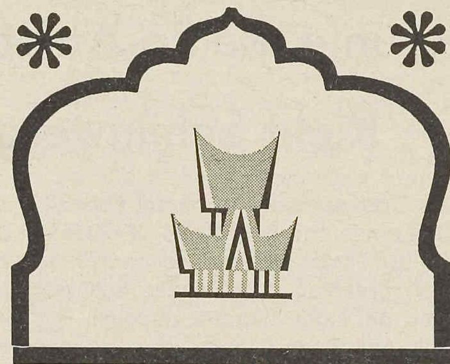
DAN NU KAARTEN BESTELLEN!

Ondanks zes kassa's ziet het er - zeker op vrijdag en zaterdag - zo uit als op de foto. Heeft u geen zin in dat wachten, bestelt u dan nu per giro of postwissel uw kaarten vooruit: *f* 2,50 voor volwassenen, *f* 1,— voor kinderen. Het totaalbedrag verhoogd met *f* 1,— porto- en administratiekosten kunt u overmaken op giro 75 83 89 t.n.v. Stichting Tong Tong, Afdeling Pasar Malam, Den Haag, met een specificatie van de bestelling.

voordelig uit met NS

Natuurlijk kunt u ook gebruik maken van de goedkope, gecombineerde Trein - Toegang - biljetten, die op 60 stations in Nederland verkrijgbaar zullen zijn.

TOP-AMUSEMENT OP 3 PODIA

Met onder meer het optreden van:

- **MAX WOISKI JR en zijn orkest**
- **SANDRA & ANDRES**
- **BEN CRAMER**
- **TANTE PIM & DE NACHTSIRENEN**
- **THE MILLERS olv Ab de Molenaar**
- **WONDERLAND STEELBAND**
- **Goochelaar PHOA**

Verder nog: modeshows, Pentjakdemonstraties en Indonesische dansen. Kindermatinees, filmvoorstellingen en zaterdagavond:

- **dansen met AVRO's Top Pop Discoshow**
- **feestelijke finale van de BOUBOUDIMA - exotische - stoffen - modewedstrijd.**

Max Woiski Jr.

GEZOCHT IN BRUIKLEEN
Magische voorwerpen voor expositie op PASAR MALAM

Voor de a.s. Pasar Malam zouden wij graag in bruikleen ontvangen een aantal magische voorwerpen uit Oosterse landen, zoals heilige krissen, fetisjen, amuletten e.d. De voorwerpen zullen worden verzekerd tegen brand en diefstal. Berichten zien wij gaarne tel. 070-64 52 49, of schriftelijk Lange Voorhout 25 B, Den Haag, tegemoet.

Reünie Radio-Amateurs Voormalig N.O. Indië
Richt Schijnwerper Op Twee Historische Gebeurtenissen

De wetenschap omtrent PK-call's, is alleen weggelegd voor zendamateurs. Zij springen op bij dit woord, omdat zij dan weten wie zij tegenover zich hebben. Het zijn amateurs die decennia's geleden in het voormalig Nederlands Oost-Indië draadloos met elkaar telegrafeerden en telefoneerden en van wie velen later de stoot hebben gegeven tot de oprichting van plaatselijke (amateur) radio-omroepen in Batavia, Bandoeng, Medan, enzovoorts. Deze liefhebbers van radio en van Indië willen op **3 juli** in Den Haag bij elkaar komen om gezamenlijk met filmbeelden, uitwisseling van oproepnamen en een nasimaaltijd, weer eens de tijd te herdenken die thans zo ver achter hen ligt.

Het reünie-comité, bestaande uit de heren A. C. de Groot (PK 1 PK), C. A. le Cotey (PK 3 LC), J. F. Rohder (PK 4 RM) en J. E. M. van Drunen (PK 1 AE), hoopt met de publicatie van onderstaand verhaal over de avontuurlijke oprichting van de Bataviasche Radiovereniging en de eerste draadloze amateur telefonieverbinding Indië-Holland, de aandacht te trekken van die PK's in Nederland welke nog niet op de hoogte zijn van deze reünie.

B.R.V. (BATAVIASCHE RADIOVERENIGING).

Het is de voorzitter van het reünie-comité, de nu al 75-jarige heer De Groot, die naar waarheid zijn belevenissen weergeeft over de oprichting van de Bataviasche Radiovereniging en daarvoor teruggrijpt naar 1924 of eigenlijk daarvoor.

Hij werd op 6 augustus 1896 in Buitenzorg geboren, in 1904 voor opleiding naar Nederland gezonden en keerde in 1915 terug naar Indië alwaar hij zich een positie in de theecultures wist te verwerven. "Maar dit werk was een teleurstelling", vertelt de heer De Groot, "want mijn hart ging uit naar de techniek".

En zo is hij gaan experimenteren met bamboe, draad en eenvoudige zelfgemaakte radio-onderdelen. Want naast de gebruikelijke kennis van zenden moest je toen ook de onderdelen zelf nog vervaardigen. "Het was diep in de wildernis, moet u rekenen", waarschuwt hij. "Rondom je waren alleen maar bergen en theetuinen. Ik was eerste employé op de theeonderneming Passir Datar en daar ziet het er zo uit. Bij Soekaboemi ga je een kronkelige bergweg op, dan heb je links de fabriek en daar vlakbij de ingang naar het huis en daar weer vlakbij de antenne". De heer De Groot mijmert al voort op de schepping die hij gedurende zes maanden daar op zijn eentje in de wildernis op basis van een artikeltje in "Wireless World" in elkaar was gaan zetten... Het was een prachtige antenne. De administrateur op de plantage was echter een ornitholoog en had daarom vanwege zijn vogels een vreselijke hekel aan die antenne". Voor de technici onder ons: de antenne was dubbeldraads, twee meter uit elkaar, zestig meter lang, en

De Heer A. C. de Groot, voorzitter van het Comité "Reunie Radio (zend) Amateurs voormalig N.O. Indië opent de stand van het Comité op de Pasar Malam 1971.

achttien meter hoog. De zender bestond uit een driespoelenstelsel, primair en secundair afgestemd en twee C-509 Philips eindversterkerbuizen. Maar gestopt met deze technische praat voor de openbaring van het doel: de heer De Groot wilde met zijn vrienden in Bandoeng Hauschilt, Van Bemmel en De Bont gaan zenden.

Hij testte eerst zijn zender door zijn djongos de grammofoon te laten bedienen en zelf buiten met een ontvangertje te gaan rondlopen. En toen — een spannende gebeurtenis — ging hij zijn vrienden in Bandoeng oproepen. Helaas bleken zijn vrienden hem niet te ontvangen, anderen hadden het station G.H.R. (Goenoeng Haloe Rongga) echter wèl gehoord, o.a. het personeel van het vliegveld Andir, welke van de P.T.T. een verzoek kregen tot het instellen van een onderzoek, zodat ijlings de hele zaak verstopt moest worden.

Reken maar, dat de heer De Groot na een half jaar weer opnieuw met zenden begonnen, schrok, toen plotseling op een middag een merkwaardig vehikel het terrein van de thee-onderneming op kwam rijden. "Een grote auto met een bamboemast van drie meter schuin achterwaarts gericht en vooraan de auto een voorwaarts, waartussen een antennedraad en op de achterbank iets wat op een ontvanger leek". Het gevaarte hield stil en de heer De Groot vroeg — helemaal niet vriendelijk — wat de heren wensten. Hij had er zwaar de pé in, want hij dacht natuurlijk onmiddellijk aan de peiling van Andir.

Maar wat bleek: de heren waren net als hij radioamateurs. Eentje heette Bleiker en deze was bevriend met een uiterst invloedrijk man, de heer Van der Horst, directeur van de Bataviasche Verkeersmaatschappij. Hij had deze Van der Horst over de radiouitzendingen ingelicht en vol verrassing had men in Batavia naar G.H.R. (Goenoeng Haloe Rongga) zitten luisteren. "Want in die tijd waren er alleen maar morsetekens op de radio te horen en als je dan plotseling muziek hoort, ben je natuurlijk wel verbaasd. Ik weet nog dat ik altijd opende met de mars "Boemel Peter". Dat stond tenminste op de plaat". De heer De Groot neuriet het voor.

Enfin, toen Van der Horst van die uitzendingen hoorde rijpte in zijn hoofd onmiddellijk een plannetje om een radiovereniging op te richten en nodigde De Groot uit om met zijn zender naar Batavia te komen "om de lui daar warm te maken voor een op te richten radiovereniging". Over die avond van kennismaking met Bleiker en Van der Horst zegt de heer De Groot: "We waren dol gewoonweg. Het idee dat je met een kleine zender zoveel mensen had bereikt". Maar het verzoek om de zender mee te nemen naar Batavia (het signaal zou dan sterker zijn) baarde wel wat hoofdbrekens, want De Groot had geen zin om zijn zender voor één avond te demonteren! Toen kwam hij op het idee om met behulp van de honingraatspoelen van zijn ontvanger een zendertje te bouwen. Dat bleek een uitstekende vondst en zo trok De Groot met het provisorische zendertje naar het huis van Van der Horst in Batavia. En die gedenkwaardige avond kon heel Batavia op de radio grammofoonmuziek horen en werd iedereen die luisterde verzocht om rapporten over de ontvangst in te sturen. De telefoon stond roodgloeiend, alles was in rep en roer en velen gaven gehoor aan Van der Horst's oproep: "Jongens geef je nu alvast op als lid van onze Bataviasche Radiovereniging, over enkele dagen gaan we een oprichtingsvergadering beleggen". Niemand dacht meer aan een luisterverbod, dat in die tijd nog gold. Iedereen was door het dolle heen. En de Bataviasche Radiovereniging werd enkele weken later opgericht onder voorzitterschap van Van der Horst. Pionier De Groot van de eerste uitzending kon niet komen omdat hij van de administrateur van de theeplantage niet weg mocht (!)

Kort na de oprichting van de Bataviasche Radiovereniging volgde de oprichting van de Bandoengsche Radiovereniging, enzovoorts. Al deze plaat-

selijke zenders zijn tenslotte de aanleiding geweest tot de instelling van de latere officiële NIROM (Nederlandsch-Indische Radio Omroep Maatschappij). Overigens bleek het wetboek in voormalig Nederlands Oost Indië niet in een artikel over zendamateurs te voorzien, zodat het aanvankelijk als illegaal veronderstelde zenden van de heer De Groot later toch legaal bleek. Aan de oprichting van de NIROM had de heer De Groot geen werkzaam aandeel.

INDIË-HOLLAND.

Zijn avonturen op dit gebied waren overigens nog niet ten einde, want er kwam opnieuw schot in zijn zaak toen Philips in 1927 vanuit Nederland naar Indië ging zenden en de heer De Groot als eerste de PCJJ-zender ontving. "Toen ik Philips hoorde", vertelt de heer De Groot met een lachje, "dacht ik: Nou moet ik Holland bereiken. Ik was in die tijd adviseur bij de Bandoengsche Radiovereniging, welke over twee muzieklijnen met o.a. het Preanger-Hotel en Hotel Homann beschikte. De directies van deze hotels vonden het goed dat ik deze muzieklijnen ook voor mijn kortegolfuitzendingen naar Nederland gebruikte, kregen ze meteen gratis reclame".

In 1929 werden die uitzendingen in Nederland ontvangen. De heer Vuyk uit Heemstede stuurde een telegram dat hij PK-1 gehoord had". De volgende morgen heeft P.T.T. alles gestopt. Ze waren al een tijdje bezig om zelf een zender naar Nederland te bouwen en stel je voor dat een zendamateur eerder was!"

Later is de heer De Groot toch bij de P.T.T. aangenomen!

JAPPENKAMP.

De jappen hebben alles stuk gemaakt. Toen De Groot naar het jappenkamp — het 15e Bataljon — moest, smokkelde hij in zijn koffertje enkele essentiële onderdelen voor de vervaardiging van een eenvoudig 1-lamps ontvangertje. "Het was bijzonder zenuwslopend want er stond de doodstraf op en dus kon er alleen maar op veilige momenten geluisterd worden". Geruime tijd is hij met deze ontvanger bezig geweest, maar zijn luisteren was uiteindelijk niet tevergeefs, want na 2½ jaar — op zijn verjaardag — de 6e augustus 1945, hoorde hij "the Japanese has been ordered to an unconditional surrender" (de Japanner is een onvoorwaardelijke overgave bevolen).

Het zijn woorden die je nooit meer vergeet.

REÜNIE.

"In tegenstelling tot de vice-voorzitter van ons comité de heer Cotey (PK 3 LC) en vele anderen, heb ik na de oorlog in Indië niet meer uitgezonden. Door alle ontberingen moest ik in een ziekenhuis worden opgenomen en ben in 1950 naar Nederland gerepatriëerd. O ja, wilt u vooral het adres van onze actieve secretaris de heer J. E. M. van Drunen (PK 1 AE) niet vergeten, wij hopen op een grote deelname".

Het secretariaat van het Comité "Reünie Radio (zend) Amateurs voormalig N.O. Indië" luidt: Wapserveenstr. 359, 's-Gravenhage.

Vertellingen bij de Lampoe Tèmplèk

Speciaal voor onze lezers die kinderen en kleinkinderen hebben om er mooie verhalen uit Indonesië aan te vertellen of voor te lezen, brengen wij in deze rubriek Indonesische legenden en sprookjes in heel eenvoudige stijl, ontleend aan leesboekjes voor de Lagere School van "toen froeher".

De Lawoe

Elke Javaanse jongen kent Semar en zijn trouwe metgezellen Petroek en Gareng. Die grappenmakers, die tot 't gevolg van de dappere Ardjoeno horen. Nu woonde Semar vroeger bij de Lawoe. Alleen, z'n kameraden Petroek en Gareng kende hij nog niet. De Lawoe zag er toen ook heel anders uit, niet, zoals tegenwoordig met een platte bovenkant, maar met een mooie top, die tot in de wolken stak.

Daar woonde Semar.

't Was toen al zo'n plaag! Hij klom 's avonds tegen die wolkenhoge Lawoe op en kriebelde dan de sterren met een bamboetak.

Eerst vonden ze 't wel leuk en lachten om die malle Semar, maar toen hij niet ophield en ook de oude, grote, rustige sterren krielde, werden die erg boos en gingen bij hun Dewa klagen, dat ze niet rustig meer konden schijnen en dat de mensen op aarde bang werden van die bibbersterren.

De Dewa liet Semar bij zich komen en gaf hem een flink standje en zei: "Nu moet het maar eens voorgoed uit zijn met die lelijke grapjes. Je breekt de top van de Lawoe af en gooit die in de Indische Oceaan. Dan kun je niet meer bij de sterren komen en is het geplaag ook uit."

Semar beloofde, dat hij niet meer zou plagen en heel braaf zou worden, maar tòch moest hij de top van de Lawoe in zee gooien.

Hij wachtte op een avond tot het heel donker was, want hij was bang, dat de mensen boos zouden worden, als hij zo'n groot stuk van de Lawoe weggooide. In 't holst van de nacht ging hij zuchtend tegen de berg op. De sterke lianen van de kesamboekan nam hij mee. Die wilde hij als touw gebruiken. Toen hij boven was, keek hij goed rond. Gelukkig, alle mensen sliepen en het was heel donker, want de sterren waren boos achter de wolken gekropen.

Voorzichtig brak hij de top van de Lawoe af. Krak, ging het. Verschrikt keek Semar rond, maar gelukkig, niemand was wakker geworden. Toen nam hij z'n zware vracht op en ging naar de kust. Hij liep en liep en alles ging goed. Maar toen hij bij het dorp Tjangkring kwam, hoorde hij de vrouwen padi stampen. Ze waren vroeg op, want het was oogsttijd. Semar schrok zo van het lawaai, dat hij z'n zware last liet vallen. Wat was hij nu boos op de ijverige vrouwen van Tjangkring. Hij zei: "Omdat jullie me zo hebt laten schrikken, mogen jullie voortaan niet trouwen, vóór je grijze haren hebt." En zo is 't nog.

De vrouwen pruttelden erg, maar 't hielp niets. Die Tjangkringse vrouwen moeten grijze haren hebben, vóór ze mogen trouwen.

HAMAR

Toen mijn vader, de Heer Hamar de la Brethonière in Koedoes zat, was hij nog niet gepensioneerd.

Zelfs durf ik met zekerheid te verklaren, dat mijn vader nooit regeringssteun ontvangen had.

Dat de naam Hamar er pas later door de nakomelingen bij gedragen mocht worden, heeft de Heer Busselaar uit de lucht gegrepen.

G. Rosenquist-
Hamar de la Brethonière

*

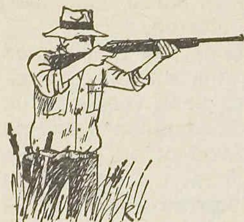
Zo lang Tong Tong bestaat kennen wij Max Busselaar als een breed geörienteerde en volstrekt betrouwbare vraagbaak in vele Semarangse en zelfs Midden-Javaanse personalia en geografische feiten.

Hij moet ten aanzien van de persoon en de omstandigheden van de Hamars beschikt hebben over absoluut betrouwbare gegevens die zelfs vele familieleden onbekend zijn.

Dat is overigens een omstandigheid die geldt t.a.v. veel familiebijzonderheden in heel Indië. Grote families gingen uit elkaar en hoorden vaak niets meer van elkaar, terwijl oude vrienden op de hoogte bleven van veel feiten in de familie.

Aan de andere kant weten oude getrouwen vaak weinig af van door verhuisde gezins- of familieleden gesloten huwelijken in jongere generaties.

Juist door een langdurig en geduldig redactiebeleid over vele jaren heeft ons blad uiteindelijk een reputatie gewonnen van stevige betrouwbaarheid in veel historische feiten.

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk".
JOSé ORTEGA Y GASSET

Tenggher Polèh! (IV)

(Wat Madoerees is voor: "Schiet nog's 'n keer!")

Vanaf mijn zitplaats op een heuveltop ergens tegen een der flanken van de machtige Smeroe, kon ik neerzien op een groen berglandschap van een buitengewoon grootse en woeste pracht. De dominerende kleur was het groen, maar een groen met vele nuances, vanaf zacht, teer pastel tot en met bijna zwart van de verre wildhout bossen. Boven mij een strak blauwe lucht, langzaam overgaand naar een wazig wit, daar waar ergens de bergtop moest zijn. Zacht glooiende, afgewisseld met steile hellingen, diepe met veel boomvarens, heesters en struiken ruig begroeide djoerangs doorsneden het terrein, plekken bos, Mary-Gold met felgele bloemen, bergweiden, het was alles adembenemend mooi.

En toen hoorde ik weer de bosgeluiden, waar ik zo lang naar heb verlangd. Een jodelende kapodang, een paar kwetterende koetilangs en djalaks; het heldere, doordringende, tèt, tèt, tèt, van de bètèts. Ook de schuwe boshanen gaven acte de présence; het was net of ze elkaar telkens uitdaagden tot een gevecht: krèk, kèkrèk! Er waren er heel wat! Af en toe vloog er een luid klapwiekend op, om na een paar felle vleugelslagen, planerend weg te zeilen en met een korte, plotselinge zwenk te landen. Dat trots, met stijve poten wegstappend! Twee beo's trokken hoog over naar hun slaapbomen.

Kè-kok! Kè-kok! Apen! Zien kon ik ze niet, maar als ze van de ene boomtop naar een andere oversprongen, ruisten de bladeren.

En ik zat maar stil te genieten. Hoe was dat allemaal toch mogelijk? Enige dagen geleden nog zat ik midden in de drukte van Eindhoven en Den Haag en nu deze heerlijke rust.

Maar met dat al lette ik toch goed op en zag op een gegeven moment struikgewas licht bewegen. Toen ik goed keek zag ik op een open plekje, midden in de Mary-Gold, een kidang staan. Met de 4 x vergrotende doelkijker van m'n Winchester kon ik 'm goed observeren. Een volwassen bok. Zou ik 'm nemen? Waarom niet. Maar net toen ik op het punt stond de trekker over te halen, sprong ie weg. Pech. Wachten.

De dalen begonnen zich langzaam met nevels te vullen. De boshanen, een half uur geleden nog zo actief, lieten zich niet meer horen. Eenmaal nog kwam van heel ver een schor: krèk! krèk! krèk! kèkrèk! Ook de andere vogels zwegen nu.

En toen was daar DE tjeleng! Hij stond schuin rechts achter me op een plateautje. O ja, ik heb in m'n leven ontelbaar keren een wild zwijn gezien. maar de laatste was zo'n 16 jaar geleden. En daarom deed het me toch wel wat, weer eens dit dier in de vrije wildbaan te kunnen waarnemen.

Waar vandaan ie gekomen was, ik weet het niet. Maar hij was er en dat was voor mij het belangrijkste.

Ik stond op, draaide me een kwart slag om en bracht de kolf van de Winchester naar schouder en wang. En nou opletten en geen fouten maken! Ik kende dit geweer immers niet, wist alleen maar van horen zeggen, dat het "zuiver was ingeschoten". Op welke afstand? Hoe groot was de trekkersdruk? Het richten op een doel schuin omlaag is weer anders dan op een schuin omhoog. Dus: zo zuiver mogelijk mikken op de juiste plaats, letten op de ademhaling, de trekker zo langzaam en voorzichtig mogelijk doordrukken ... Bukslicht was er precies genoeg.

De kruisdraden waggelden en wiebelden heen en weer, konden niet tot rust komen ... had ik maar een steuntje ... sta dan toch stil, binatang ... spits van voren ... wat heb ik daar nou aan ... z'n achterwerk! ... kujjenagaan! ... een schot sangking wingking oftewel a la satee kambing ... dat nooit ... ha! eindelijk! Z'n nek! Janou! ... De ultrasnelle Silvertip spoot weg ...! Het was al iets donker en ik zag de spetterende, vonkende mondingsvlam ... De rollende echo van het schot tegen de berghellingen ... de angstige schreeuw van een al half slapende aap en toen was daar weer de stilte.

"Keno Pak Niti"?
"Inggih. Kenging!"
"Kok weroeh Ti."
"mBoten mlampah malih."

We holden als klipgeiten de heuvel af naar de plek, waar even te voren het zwijn had gestaan, een afstand van een goede 125 meter. Wij vonden het op dezelfde plaats, kikdood door een kogel achter het oor. Een volwassen, moddervet exemplaar. Dat was dat. En toen? Ik ben naar huis gegaan, terwijl Niti er op uit ging om iemand te zoeken, met wie hij dit vrij zware dier zou kunnen vervoeren.

Met een maar half werkende staaflantaren, ben ik er toch in geslaagd de terugweg te vinden, hoewel soms op de tast. Afdalen naar de geweldige rivierbedding waar de enorme rotsblokken lagen ... aan de overkant de steile oever beklommen ... Neen, ik heb bij die klauterpartij m'n nek, ribben en/of benen niet gebroken, ik heb ook niet op een oelar welang getrapt, noch ben ik gestoken door een schorpioen. Alleen m'n schoenen waren drijfnat.

Toen ik daar midden in die rivierbedding stond, heb ik gekeken naar de prachtige, heldere sterrenhemel. Voor en achter me ruisten de bergbeekjes. Wat was dat allemaal toch mooi!

Na een bad genomen te hebben, voelde ik me weer zo lekker als twee kippen. Om een uur of zeven waren daar de zuchtende Pak Niti en z'n makker, torsend tussen zich in aan een boomstammetje een bungelende tjeleng. Na het eten hebben Rachmad en ik in de kleine voorgalerij van de pondok de gebeurtenissen van deze dag nog eens de revue laten passeren. We hebben ook veel gepraat over Nederland en over Indonesië. Buiten, in het aarde donker, trokken de konangs stil hun lichtende banen ... keliep ... keliep ... keliep ... Waar ga je toch naar toe konang? Ben je ook zo'n onverbeterlijke zwerver als ik?

Een zuchtje koele bergwind bracht de heerlijke geur van koffiebloesem in de voorgalerij. De verre kali ruiste.

Het was al erg laat, toen we besloten te gaan "pitten". Geen muskieten op deze hoogte, dus een bed zonder klamboe, maar wel met een deken! Lampoe templek uitblazen en "onder de wol".

lees verder volgende pag.

Nog even hoorde ik de schreeuw van een nachtvogel, het gerokketok van een tekèk, het ritselen van een muis tegen de gedèkwand en toen kwam de slaap.

G. H. Bartman
(Wordt vervolgd)

Verklaring der woorden.

Gunung Smeru = Java's hoogste berg, waarvan het uiterste topje heet: Djonggring Sloko (3680 meter). Tien dagen geleden kreeg ik uit Indonesië het bericht, dat de Smeru weer aan het "hoesten" was!
Djurang = ravijn.
Kapodang = Javaanse wielewaal.
Kutilang (kentilang) en djalaks = Jav. vogelsoorten.
Betet = Javaanse parkietsoort.
Kidang = Jav. reewild (Eng. Barking deer).
Tjeleng = wild zwijn.
Binatang = dier.
Sangking wingking = van achteren.
Satee kambing = satee van geitevlees.
Keno Pak Niti? = Raak Pak Niti?
Inggih. Kenging = Ja. Geraakt.
Kok weruh Ti? = Hoe weet je dat Ti?
mBoten mlampah malih = Hij is niet meer weggelopen.
Oelar welang = zeer giftige addersoort.
Konang = vuurvlieg. Het woord "konangan", ontdekt, is hiervan afgeleid. Het vuurvliegje, dat op iets of iemand neerstrijkt, meteen ook verlicht: ha! Konangan! Ondèk!
Kali = rivier.
Lampu templek = petroleum muurlamp. Letterlijk: plaklamp.
Tekek (tokek) = gekko. Grote muurhagedis.
Gedeg = gevlochten bamboe.

HUISWAARTS

Stille zacht en zoetjes
Sliffren bruine voetjes
Over het grauwe pad

Vrouwekes in groepjes
Wiss'len schelle roepjes
Taat'ren 'k weet niet wat

Diep gekleurde kleedjes
Om de soepele leedjes
Gloeien warm en fel

Weem'lend kleurgeschetter
Vrolijk stemgekwetter
Hoog als klokkenspel

'n Eindeloze rije
Oude . . . jonge . . . blije
'n Enkele droef apart

Leen'ge lijfjes zweven
Karbonkel ogen leven
Ondoorgrondelijk zwart

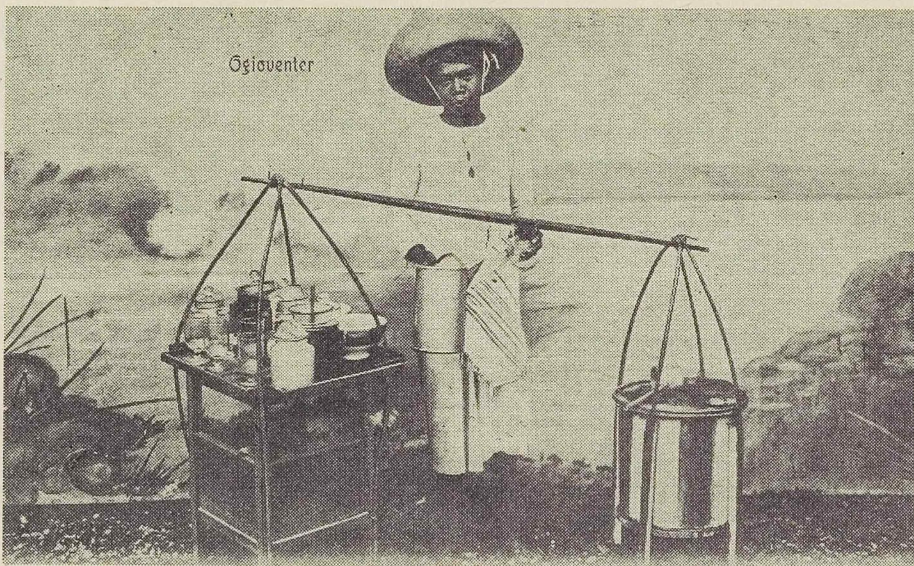
Slendangs rond de kopjes
Strak omspannen popjes
Sierlijk, sloom en slap

Schuifelvoetend volkje
Stof pluimt in een wolkje
Op, na elken stap

Langzaam golft het rijtje
weg . . . en het laweidje
Wordt een reuze galm

Het pad ligt doods, verlaten
Na 't luidruchtig praten
Leeg in stoff'gen walm

N.N.

In het nummer van 1 sept. van het vorige jaar (No. 4, 15de jaargang) stond een foto, voorstellende een "ogio-venter". Dat stond tenminste op de briefkaart van Tio Tek Hong, die deze venter uitbeeldde, ook al kenden we het woord helemaal niet. Ook toen wij de foto in Tong-Tong afdrukten en onze lezers opriepen ons te vertellen wat "ogio" nou eigenlijk was. Niemand wist het.

Tot wij dezer dagen copy in handen kregen van een lezer, die doodgemoedereerd vertelde van een o'bjo verkoper, een lekkernij die verkocht werd in Midden-Java en dus in Batavia en Soerabaja onbekend was. In dat woord o'bjo herkenden we dadelijk het foutieve woord "ogio" terug. En dat is een soort fout, die in handzetterijen met geschreven copy, vaker werd gemaakt.

O'bjo is: een frisse drank, die gemaakt werd van kleine stukjes agar-agar met wat selasih en melasse-stroop met een flinke scheut water. De drank raakte door de opkomst van het ijs als consumptie geheel in onbruik en werd totaal vergeten. Maar misschien herinneren onze oude lezers o'bjo opeens weer.

TUMMELD

Wie van u kan mij vertellen wat een "tummeld" is? Wat zeg ik: Een Waar Tummeld! Bestaat er een werkwoord "tummelen" of zo iets als "Waar Tummeld Worden"? Ajo! Wie!

Uit een jahferhaal:

"Bij de vertoning, dat mijn vader dat varken tegemoetliep, kan men zich niet indenken wat er in mijn lichaam woelde, want schieten dorst ik niet, daar ik mogelijk mijn vader kon raken. Nadat het volk bekend werd, dat de onheilstichter gedood was, WERD ER EEN WAAR TUMMELD; een ieder wilde het dier te lijf, doch door de stem van mijn vader werd het varken naar de wachtend dogcar gedragen. Het was een zesmansvracht en een bijzonder verrukkelijk jachtavontuur".

Boleh Peh! Ik heb genoten van een bijzonder verrukkelijk jahferhaal!

*

Uit de Volkskrant van 18 maart '71: "Beo jonge vogel begint te spreken met kooi" . . .

Het jonge meisje blozend: "Spreek maar met mijn Pa".

Jonge beo's spreken altijd met zich zelf, voor zover ik weet en nooit met een kooi . . . !

GHB.

Na-Oorlogse Families . . . Roewet

Mijn broer, schoonzuster, moeder en ik gingen op een middag de oudste zuster van Pat (schoonzuster) bezoeken. Deze was getrouwd met een Schotse kapitein en heette Norman.

Dit alles gebeurde in North-Shielas.

Kapan Engelsen van boven de wal, de Romeinse muur, zijn geen Engelsen, maar Djodjies; je hoort het aan hun taal en uitspraak. Veel lange aa klanken, heeft wat van Deens en Fries.

's Avonds zaten wij gezellig in een café en vlak bij ons zaten twee vrouwen en een man.

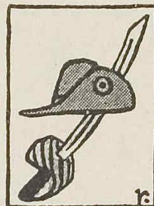
Bij onze conversatie was het compleet koeterwaals. Ma en ik, als mijn broer het niet horen mocht, in Javaans en Soendanees. Onderling, ma, broer en ik, Hollands, Drents dialect en Maleis. Ik met de rest school-Engels. Broer en schoonzus en oudere zuster in Djodjies. Andere zuster met man in het Schots. Roewet deze. Die 2 vrouwen en man hadden ons een tijdje aangehoord; schudden met hun hoofden; konden er niet uit komen, wie en wat wij waren. Tenslotte ging ze naar mijn broer en vroeg om uitleg.

Of ze het begrepen had, is een tweede. Zelf was ze ook een Djodjie, maar haar zuster was met een York getrouwd en toen die begonnen, minta ampun, geen woord Engels bij. Gingen ook bij ons zitten; toen was de spraakverwarring compleet.

DE VERTELLERS VAN DE DODENSPOORWEG

Onder redaktie van G. H. Bartman

Dit is historische stof van uitzonderlijke betekenis!
Maar helaas hebben wij geen historici in ons midden om deze stof te bestuderen, systematisch te bewerken, ordenen en tenslotte te bundelen tot een boek. Iedere historicus zou hieraan een levenstaak hebben.
Wel hebben wij (nog) in ons midden de mensen die er geweest zijn. En zij zullen vertellen en getuigenis afleggen van hun ervaringen en belevenissen uit die barre tijd. Opdat zij die na ons komen weten dat niet alles verloren is.

Het binnenkorvee strekte zich ook uit tot het herstellen van ziekenbarakken en het begraven van de doden. En zo moest ik op zekere dag Verhelst, die aan dysenterie was gestorven, begraven. Het kerkhof van dit kamp was gelukkig klein, hetgeen tenminste het bewijs was, dat de gezondheid in het kamp goed te noemen was.

Soms was het groentezoeken in het bos met Lt. Köhler. Daar ontdekte ik een veldje met kangkoeng. Alweer extra groente. Zo verstreek een groot gedeelte van 1944 en ongeveer augustus/september werd het kamp opgebroken. Overste Platte en alle anderen vertrokken naar Thailand (Colette Boutmy, Bram Tuinenburg en de rest van onze oude koemie). Ik bleef achter. Uitgeloot. Ik heb me zelden in krijgsgevangenschap zo verlaten gevoeld als toen; toen m'n vrienden en kameraden wegtrokken en ik achterbleef, weliswaar nog een 50 tal ongeluksvogels, waaronder Dick Palmen en de Batz en Gusdorf.

Na een paar "goede" dagen gehad te hebben bij het opruimen van het kamp, vertrokken wij naar kamp 80 (Apron).

Kamp 80 of tewel Apron.

Er waren een stuk of drie kampen geweest die Apron heetten. Van Thambyuzayat kant hadden we eerst in kamp 80 gezeten. Dit kamp lag een 3 km beneden ons. Dan was er een kamp vlak bij het station ± 1 km boven ons. Wel een belangrijk kamp, dit laatste kamp 80, waar we nu dus heen gingen. Een loc- en diesel reparatiekamp. Helaas vlak bij een brug (die later in het jaar vaak gebombardeerd werd), maar aan een "schone" rivier.

Dit kamp kwam onder leiding van dokter (Jantje) Versteegh, een marinedokter. Helaas hadden we niet zo'n goede tolk. Hoe die man heette weet ik niet, maar zoals onze vroegere Knottenbelt was hij niet. Daarbij was de Japse commandant slechts een sergeant die de bijnaam kreeg van Spook (Spoeks spraken de Engelsen het uit). Hij had z'n bijnaam te danken aan het plotselinge opduiken tussen de krijgsgevangenen op allerlei mogelijke tijden, ook 's nachts. Meestal ging zijn verschijning gepaard met slaan en trappen, waardoor je eigenlijk toch weer goed kon merken, dat je met een levende Jap te maken had en geen spook. Vooral Dr. Versteegh kreeg het hard te verduren, als hij weigerde een aantal zieken te leveren voor het werk. Op een gegeven moment werden we allemaal voor malaria die daar toen heerste - we kregen om de 14 dagen een koortsaanval en moesten een kininekuur doen, die bestond uit het slikken van pure kininepoeder (bah, wat bitter was dat) - onderzocht door de Japse doktoren. We kregen allemaal een prikje in onze oorlellen en het druppeltje bloed werd opgevangen, over een glaasje uitgespreid en in het laboratorium onderzocht. We hebben er natuurlijk niets van gehoord verder. Nou dacht Spooks, dat de malaria in je oorlel zat. Als je dus ziek was, controleerde hij dat door aan je oorlel te voelen en op zijn horloge te kijken (had hij vaak Dr. Versteegh zien doen als deze je polsslag controleerde). Toch was het in wezen geen kwade kerel. Hij stond alleen onder voortdurende druk van zijn kapitein en kreeg er zelf ongenadig van langs, zoals ik een keer te zien kreeg.

We werkten niet zo "prettig" als in kamp 60, maar toch was het werk niet zo zwaar. Ook was het nogal afwisselend. Zo moest ik eens een decauville (lorrie)baan aanleggen met een man of twintig, ± 1 km lang van het bos naar de baan om het gekapte hout te vervoeren. Daar had je een maand werk mee. Toen gingen we aan de baan zitten en een andere keer wat bamboe kappen. Het prettigste werk was voor de Japanse keuken werken, houtjes kappen voor de ovens en allerlei andere klusjes. We stonden onder leiding van een sgt. KNIL. Joseph geheten; een donker type Indischman met een snorretje, die het werk goed aanpakte en onder ons de "geschenken" van de Japse kok eerlijk verdeelde (kaantjes, groente, rijst e.d.).

Enkele namen, die ik me na deze 24 à 25 jaren goed herinner waren: Mos (een grappenmaker, die heel wat durfde), Olhenroth, een flegmatische, lange en kalme jongen, die achter elkaar kon werken met het houtkappen, Dick Palmen en de Batz. Mos kon twee dingen goed doen, dat was vissen en katapullen. Het was ongelooflijk wat een geluk die Mos had bij het vissen. Ik haalde nooit wat op, maar Mos zat nauwelijks op mijn plaats of de vissen zaten aan z'n hengel. Katapullen hadden we eigenlijk al in kamp 60 kunnen maken en menige houtduif is er toen aangegaan. Nu kwam het katapullen weer van pas. De Japanse keuken hield er eenden op na, wel honderden. Ze zwommen altijd vrij rond, vlak bij de keuken, waar ze aten van het afval. Ook varkens werden in (hokken) gefokt (vandaar die kaantjes). Die eenden zwommen wel eens wat ver van de keuken af en dan was Mos er als de kippen bij. Eén schot, precies in de nek, en het beest dreef verder af, levenloos. Daar stonden we klaar en in een minuut of twee was die eend geplukt en in stukken gesneden. Alle stukken verdeeld onder ons, hier een poot, daar een vleugel. Deze kleine stukken vielen niet op als we het kamp weer binnen kwamen. Daar werd alles in een grote pot gestopt en Mos zorgde voor de rest. Afwisseling van dagelijks menu was er dus wel. Toch bracht het kaantjes eten wel enige jaloezie teweeg bij de anderen, hoewel we ook deze mensen vaak deelden van onze extra's, maar we dachten natuurlijk in de eerste plaats aan ons zelf.

Eind 1944 begonnen de bombardementen op de lijn opnieuw. Vliegtuigen vanuit bases in India en Ceylon en China vlogen naar Bangkok en Saigon en op de terugweg kreeg de lijn een beurt. Het alarmsein werd mijlen van te voren gegeven middels mondelinge overdracht. De Japse uitkijk zat in de top van een hoge boom en riep dan zoiets als: "Godjoho (opgelet)! Sikoki (vliegtuig) itji (een) en dan volgde de richting van waaruit het vliegtuig kwam.

Gelukkig waren de vliegtuigen nog niet sneller dan het geluid, hoewel ze ons maar weinig tijd lieten het vege lijf te redden. Er waren genoeg schuilplaatsen en éénmansgaten. Je raakte er wel aan gewend, aan al die luchtalarms. Gebeurde dit onder jasumé (rust) dan zaten of lagen we al gauw op een heuveltop onder een boom en keken naar de verrichtingen van de geallieerde vliegtuigen.

Ik probeerde altijd de afstand te meten tussen ons en de plaats waar de bommen neerkwamen, door de tijd te berekenen, verstreken tussen het uit zicht verdwijnen van de bom en het geluid van de ontploffing. Eén en twintig, twee en twintig, drie en twintig, vier en . . . boem. 3½ seconde, 3½ x ± 350 meter dus 1200 meter van ons af. Dat moest dan die en die brug zijn. Als het raak was geweest, dan merkte

je het wel aan de Jap (humeuriger en slaanderiger) èn aan het vervoer over de baan, dat dan practisch stilstond. Eens werd onze brug op geen 100 meter (hemelsbreed) van ons af te pakken genomen.

't Was 's middags na het werk en we lagen of zaten op ons tampatje. Plotseling aankomend vliegtuiggeronk en schoten van luchtafweergeschut. We wisten niet hoe gauw we weg moesten komen. Het bos in, zover mogelijk van de brug. Veel tijd hadden we niet meer. De bommen vielen al op de brug en we hoorden de bladeren ritselen van de scherven. Toen kwam er een aanzwellend geluid van een naderend laag vliegende bommenwerper (Liberator). Angstaanjagend gewoon. Het vliegtuig scheerde vlak boven ons en na een paar seconden hoorden we een geweldige klap. Neergeschoten. Later zagen we de Jap met alluminium plaatjes lopen en ander materiaal dat van een vliegtuig afkomstig was. Van de vliegers geen spoor. Waren ze gedood? Waren ze gevangen? We zijn het niet te weten gekomen. Terug in onze barakken merkten we dat verscheidene tampatjes door de scherven waren doorboord.

Soms kwamen de bombardementen tijdens het werk zoals ik al zei en één voorval herinner ik me nog wel, omdat dat in een humoristische noot eindigde: Laag overvliegend kwam een Mosquito bommenwerper over ons heen en wierp bommen af op het emplacement van het station Apron. Nog eens en nog eens kwam het kreng terug. We hadden allen een goed heenkomen gezocht. Na het "all clear" signaal kwamen we weer druppelsgewijs binnen. De Jap, dat zagen we heel gauw, was danig uit zijn hum. We moesten allemaal aantreden en onze neuzen werden geteld. Plotseling trad er een Japanse bewaker naar voren en begon te schreeuwen: Amerika soldier. De Amerikanen keken hem aan en toen zei hij: Motekoi (kom hier) tegen één van hen.

Om het volgende goed te begrijpen, moet men nl. weten dat de Jap de gewoonte had, één man, soms wel de hele groep, van die nationaliteit te straffen, wiens vliegtuig ons gebombardeerd had. Dat was vooral voor Amerikanen en Engelsen niet zo prettig. Het waren immers altijd vliegtuigen van een van die nationaliteiten, die de bombardementen uitvoerden.

Zoals gezegd: de Amerikaan, een lange, flegmatische Texasser, kwam aan, stond in de houding voor onze Jap: Yes? vroeg hij. Toen zei de Jap: Sikoki-na, America ka? (Was dat een Amerikaans vliegtuig) "Yes, that was an American plane." antwoordde de Yank met enige spot in zijn stem. "Bakairo", zei de Jap.

Toen schreeuwde hij: Englishe motekoi. Een Engelsman stond op, kwam keurig in de houding staan en salueerde correct (op z'n Engels met natrillen van de bovenarm). De Jap: America soldier speako America plane. You speako? (De Amerikaanse soldaat zegt dat het een Amerikaans vliegtuig is. Wat zeg jij?) De Engelsman zei vol trots: No sir, that was not an American plane, that was an English plane sir. "Bakairo", zei de Jap, no goodtena. Amerika speako Amerika plane. English speako English plane. Nani! (De Amerikaanse soldaat zegt, dat het een Amerikaans vliegtuig was en de Engelsman zegt dat het een Engels vliegtuig is geweest. Hoe zit dat!) De Jap zat kennelijk in een dilemma. Plotseling verscheen er een sluw lachje om zijn mond: "Olanda", schreeuwde hij ons toe. Maar geen van de Hollanders keek naar hem, we hadden het plotseling te druk met allerlei dingen.

"Olanda", bulderde de Jap: You motekoi" en wees in onze richting. "Kijk niet zo scheel, smerige rot Nip", zei Colette Boutmy nog. Met lood in zijn benen (schoenen hadden we allang niet meer) liep hij naar de Jap. Heel tergend langzaam kwam hij aan en stond niet eens in de houding voor de Jap, een minachtend trekje op zijn gezicht.

J. J. den Outer.

(wordt vervolgd)

IN DE STEEK

Schrijvende over de achterstallige salarissen van het ex KNIL-personeel, de ambtenaren en particulieren, gedurende de oorlog in Zuid-Oost-Azië tegen Japan, zei wijlen Prof. Dr. F. C. Gerretson in 1957 over de houding van de Staat der Nederlanden het volgende:

"Een heer, die zijn knecht op het kritieke moment in de steek laat, alleen de lusten van de vazallentrouw wil genieten, doch zich aan de lasten daarvan met slimmigheden onttrekt, is eerloos, trouweloos en karakterloos. Conclusie van de dagbladcorrespondent:

"Het is een vernietigend oordeel. Een dodelijke conclusie: Eerloos: Trouweloos; Karakterloos!

G. H. Bartman.

Weet u nog hoe wij vroeger Hirohito, de Tenno Heika noemden?

Goed zo! Tienus Heipaal ! ! !

TERUGKEER DER MONARCHIEËN

Sinds wij in onze socialistische maatschappijen de monarchieën hebben afgeschaft, komen wonder boven wonder weer nieuwe koningen, compleet met paleizen, terug. Eerst hadden wij de voetbalkoningen en ijspaleizen. Daarna ook worst- en haringen-koningen en accordéon- en werkmanspaleizen. (In de laatste worden steeds meer militaire uniformen - tot panterpakken toe! - te koop aangeboden. De monarchieën worden blijkbaar ook militanter!

Eén van de laatste terreinen waar de monarchie binnendringt, is de moraal, getuige Sex-queens en Porno Koningen. Het leven wordt werkelijk weer romantisch!

OUWE NJOO

Dick vertelde van een belastingambtenaar in Soerabaja, die hij goed gekend had, een zeker F., die wijd vermaard was om zijn uitgebreide en nimmer falende kennis van de meest uiteenlopende belastingzaken, maar nogal eens kleine moeilijkheden had met het gebruik der Nederlandse taal. U weet: stijgt men dan op de maatschappelijke ladder, dan wordt de behoefte aan schoner woorden en uitdrukkingen groter.

Op een dag kwam er een dame aan de balie met een nogal ingewikkeld belastingprobleem, waarvoor de ambtenaar aan het loket dacht haar te moeten verwijzen naar mijnheer F. Sendiri. Deze had in één oogopslag de moeilijkheid door en wendde zich tot mevrouw met de woorden: "O ja, mevrouw, gaat u even zitten ja mevrouw, dan zal ik u even bloot leggen . . ."

☆

Er wordt over zulke grapjes vaak nogal denigrerend gelachen om die rare Indo-tjes, overigens zelden realiserend dat ook bij Hollanders van hier, en bij elk volk, het taalgebruik vol fouten zit. Maar men moet een mens zijn met grote levenservaring en nobeler mensenkennis, als men bij het horen van dergelijke grappen toch ook meteen met dierbaarheid denkt aan de **mensen** waarom het gaat.

Namelijk het goedmoedige, sympathieke type van de eenvoudige Indo, die vaak terecht o.a. "de ruggegraat van de Indische maatschappij" werd genoemd, door vele voortreffelijke eigenschappen tegelijk, waar men in de moderne tijd vaak te vergeefs naar zoekt: stiptheid, grondige en brede kennis, correct gedrag, bescheidenheid, onkreukbaarheid, flegma.

Sommige van deze veteranen spraken "beroerd" Nederlands, maar **verreweg de meesten** hadden een correcte taalbeheersing, die men zelfs in de Kamers in Holland of in de journalistiek van de moderne tijd zelden meer aantreft. Dit is een waarheid. Howgh!

Zelden ook heb ik in mijn leven zoveel wellevendheid en geduld ondervonden bij inlichtingen in ambtenaarszaken als in dat oude Indië. Ah, tot mijn beste levensherinneringen behoren die magere Indo achter zijn brede bureau, zijn dunne vingers rustig ritselend met de papieren, zijn duidelijke en begrijpelijke uitleg, de correcte gesteven toetoepjas, op de tafel zijn grote, dikke zilveren horloge, zijn zilveren tepak met shag, het kalongpijpje, het grote dikke glas met zwarte koffie, met een zilveren dekseltje op een zilveren "onderzetter", de pennen en potloden-met-dop, tsk-tsk-tsk. Ouwe Njoo, ik mis jou erg, weet je . . .

T.R.

Kabar Van Salatiga

BERICHT OVER EEN BERICHT

Onder "Magelang" No 18, pag. 15, schrijft M. Busselaar, dat ongeveer 2 km. van Ambarawa, bij het plaatsje Setjang, de tandradbaan naar Magelang begint. Die richting uit begint de tandradbaan **bij het gehucht "Djamboe"**, inderdaad slechts enkele KM's van Ambarawa en eindigt bij het stationnetje "Grabak" (na dus de bergkom Tampoeran/Pingit overwonnen te hebben.) Deze dessa ligt nog enkele KM's van Setjang af, welk plaatsje nog ca. 10 KM van Magelang ligt.

Op de emplacementen "Djamboe en Grabak" bevinden zich de "draaischijven", waarop de "berglocomotief" naar de juiste richting gedirigeerd kon worden.

G. L. de Jong

P.S. Met dit naschrift wil ik bij U informeren of de heer Pothoff onderwijzer is geweest en destijds o.a. als commensaal heeft gewoond bij Mevrouw Galstaun, de moeder van de bekende voetballer"Djodji" en Willy Galstaun en of de heer M. Busselaar een zoon is van de gastvrije, uitgebreide familie Busselaar. Ik herinner mij n.l. nog goed, die enorme rechthoekige djatihouten tafel, waar, na een jachtpartij, gezellig om de wel voorziene rijsttafel werd aangezeten en de jachtbelevenissen besproken werden.

*

...EN EEN BERICHT NA

Tong Tong heeft me je brief, waarin je met een dubbelloop aan het schieten was, gezonden. Jij hebt de dikste hoor, beide schoten waren raak: inderdaad is Djamboe het beginpunt van de tandradbaan. Ik dacht te veel aan de Lengkeng van Setjang en Grabak en vergat de Djamboe.

Als ik aan Blabak denk, dan proef ik die lekkere goerami van Kromvoets.

Ja, die oude tafel van Koedoes, kon ik niet in mijn zak mee sjouwen; we hebben die bij Munnich achtergelaten en heeft hij die later voor enige duizenden roepiah's verkocht. De tafel was lang 2½ m, breed 1,60, bladdikte 8 cm, en was afkomstig van de wortel van een djati-lengo (één stuk).

Wat een tijd was dat met de Youngs, van Loenen, Feldkamp, de Geus enz. Beide Youngs zijn reeds overleden, van Loenen woont in Voorschoten, terwijl ondergetekende te Zaandam, Twiskeweg 16 gevestigd is. Ik doe niet meer aan de jacht, terwijl het hengelen mij niet interessant genoeg is, waar ik te Semarang twee tambaks heb gehad, een prauw, een zinknet van 275 meter en 9 werpnetten.
Dan ga je toch niet koekeloeren aan de waterkant. Dat mag je hier niet te hard zeggen!

Mijn broer Hetto, de meest verwoede jager, zit in Amsterdam, Heureux woont in Huizen, mijn zusters wonen in Den Haag, Amsterdam, Helmond en Hardinxveld, terwijl het heden de veertigste dag is, dat mijn oudere broeder Piet, overleden is. Munnich zit te Heerlen.
Hartelijk gegroet van je oude jachtkameraad

Max Busselaar

*

LEVEN RONDOM SALATIGA

N.a.v. een stukje dat in Tong Tong stond, is een soort briefwisseling ontstaan, waarin twee jachtvrienden elkaar weer gevonden hebben. Het is de moeite waard dit geval eens oplettend te bekijken. Op de eerste plaats zijn beide schrijvers altijd **op precisie** uit geweest, tot zelfs op de centimeter toe!

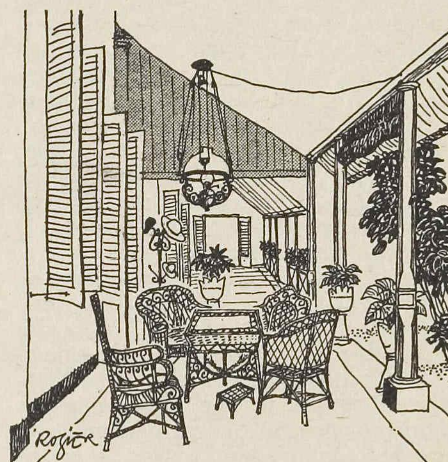
Over het algemeen zijn wij met herinneringen zelden zo precies, maar het betreft hier een paar Indischgasten uit Midden Java, die - zoals ik ondervonden heb - een bijzonder scherp geheugen hebben en een grote mate van trouw aan de streek van herkomst. Deze twee factoren, geheugen en trouw, zijn **conditie** voor accurate berichtgeving. U kunt ervan op aan: als berichtgevers aan het woord zijn afkomstig van Salatiga en omgeving, dan zitten er geen drie fouten in hun verhalen, geen twee, ja zelfs niet één!

De accurate berichtgeving maakt dat met grote zorg ook heel simpele dingen en heel simpele mensen vermeld worden, en eerlijk gezegd: men moet **jager** geweest zijn om deze kalme en eerlijke afweging ook van de simpelste waarden te verlangen. Men onthoude: jagers die houden van snoevende verslagen vol overdrijving, zijn GEEN goede jagers. De **goede** jager is in zijn woord even zuinig en betrouwbaar als in zijn schot. En is voor het waarderen van de vele dingen in het leven even kundig en eerlijk als de échte jager is op de jacht: de snip of zelfs de mandar jaagt hij met evenveel toewijding en precisie als de banteng. En de goede visser verschilt maar weinig van de jager.

Ik weet dat vele goede lezers van Tong Tong mij deze lof verwijten. Ik kan hierop alleen antwoorden: men moet jager geweest zijn en de jacht kennen om te weten dat ik gelijk heb. De doorsnee maatschappijmens weet niet wat jagen is, of denkt dat het een variant is van slager zijn.

Er is geen groter leugen dan dát.

Het is tenslotte een apart plezier voor Tjalie geweest dat Busselaar aan het slot van de hernieuwde kennismaking een briefje aan hem schreef met de woorden: "Ik ben blij dat mijn oude kontjo nog leeft. God zegene je rijkelijk!"... Wat overdreven klinkt, maar wat men begrijpen moet als de oprechte vreugde van een zeldzaam mens die een andere zeldzaam mens teruggevonden heeft.

Men heeft mij het vaak kwalijk genomen dat ik jagers hoger aansla dan b.v. dichters of andere culturelen. Het is nochtans zo. Want denkt de gewone mens bij jagen aan schieten of doden, de echte jager denkt bij jagen aan Ruimte - hij is de enige man die begrijpt hoe hoog de Hemel der Indianen gemarkeerd is met de naam De Eeuwige Jachtvelden.

T.R.

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum *f* 4,50 van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 1,50 meer. Voor niet-abonnees dubbel tarief. Maximaal aantal regels 6. Voor adverenties onder nummer *f* 1,— meer voor opzenden van ontvangen brieven. Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,— meer.

ABONNEE'S
WERFT ABONNEE'S ! ! !

Bij bestellingen van de oude boeken, niet direct de giro overmaken. Er is in de meeste gevallen maar 1 exemplaar in voorraad en misschien is een ander U net voor geweest! Dus bestelling per briefkaart, betaling na ontvangst!

TOKO TONG TONG

Pr. Mauritslaan 36, Den Haag, Telefoon 54 55 00

Dagelijks geopend van 9 - 4 uur

's Zaterdags van 10 - 1 uur

Wij hebben weer vele, aardige en nuttige artikelen uit Indonesië aangekregen. Batikkleedjes, kains, kabaja-spelden, haarspelden, setagens, souvenirs, zilverwerk, etc. etc.

Batikjurkjes, eenvoudig model maat 36 - 38 *f* 17,50

Indiasche kaftans van ruw katoen, vleurig, luchtig, heerlijke uit- en thuis dracht. v. a. *f* 27,50 (lang)

Idiasche tuniek-blouses van voile, zalige en flatteuze zomerdracht voor over het badpak of op hotpants of lange broek. *f* 15,—

OUDE BOEKEN UITZOEKEN ! ! !

Opruiming van 15 juni - 1 juli. Zaterdag 20 en 27 juni open tot 1 uur.

Vacantie-lectuur voor een krats! Voor 50 cent, een gulden een leuk boek dat nog het bewaren waard is ook!

Oude, waardevolle boeken over Indie en de tropen.

Nieuwere, afgeprijsde boeken, boeken die U misschien altijd wel hebt willen hebben.

Onze boekhandel en toko zijn gedurende de maand juli op zaterdag gesloten vanwege vacantie van het personeel. (Door de week open zoals gewoonlijk)

" DE JAVAANSE VORSTENLANDEN IN OUDE ANSICHTEN"

"BATAVIA IN OUDE ANSICHTEN"

"NED.-INDIE IN OUDE ANSICHTEN"

3 deeltjes oude geschiedenis in kostelijke prentbriefkaarten samengesteld door Dr. H. J. de Graaf

Prijs per deel *f* 18,90 plus porto *f* 1,—

Geen porto bij bestelling van 3 delen.

Een nieuwe collectie Thai katoen en zuivere zijde.
Prachtige kleuren en betoverende dessins voor zomer en avondkleding. Katoen *f* 8,50 p. mtr. Zijde *f* 25,— en *f* 27,50 p. mtr.

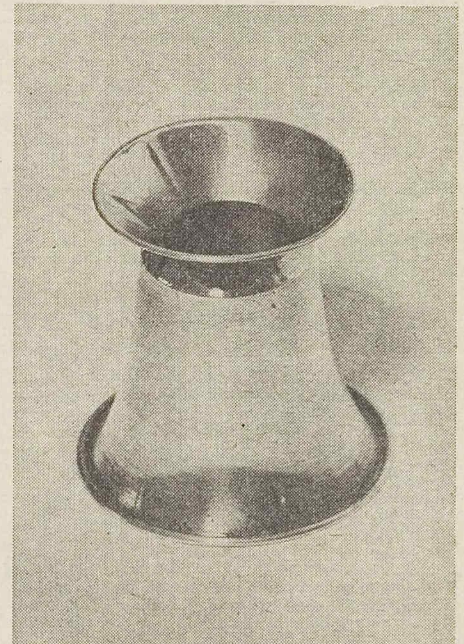
De echte Chinese shantung in diverse kwaliteiten! Net als van onze trouwe Sjanghai klontong. En op z'n ouderwets ook per el verkocht!
Coupons van 5 el (3½ mtr.) 4 verschillende kwaliteiten van heel fijn tot zwaar (voor mantelpakjes).
Per coupon *f* 32,50, *f* 37,50, *f* 40,— en *f* 42,50 incl. porto

Hoornen tjentongs (rijstlepel)	*f* 6,50 - *f* 7,50
tjendolzeven	*f* 6,50
kipas dapoer	*f* 2,25
fijne batok iroes	*f* 3.50
iroes grof, bamboesteel	*f* 1,50
Mentholstift groot formaat	*f* 7,50

DE VLUGSTE MANIER

van bestellen bij Tong Tong: bestelling op de giro schrijven, giro zenden naar Tong Tong, Prins Mauritslaan 36, Den Haag. Dus NIET in de girobus doen, duurt soms 4 dagen voor wij de giro ontvangen!

Wij verzenden uw bestelling direct na ontvangst van uw giro, incasseren komt later. Op deze manier kunt u de barang binnen 3 dagen thuis hebben!

Koperen mini dandangs p. st. *f* 3,—

Es Pasra machine (ijsschaafmachine) *f* 20,—
PLUS *f* 1,— PORTO

*

Wij hebben heerlijke satroe asem (asemkoekjes) per ons 90 ct. per half pond *f* 2,—. Ouderwets lekker, niet te zoet, niet te zuur!

Kwee semprong, per pakje Iedere week vers!	*f* 1,50
Kerak gendar (rijstkripik) p. ons	*f* 1,50
per half pond	*f* 3,40
Chili-sauce Penang, voor de heet-eters per fles	*f* 2,60
Ketjap Ikan Mas (zout en middel) grote fles	*f* 3,25
kleine fles	*f* 1,80

Koopt bij TOKO TONG TONG

sekali Van Nelle
tetap Van Nelle

VAN NELLE